

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra filosofie a religionistiky

Bakalářská práce

MOŽNÉ SVĚTY DAVIDA KELLOGA LEWISE

Vedoucí práce:

doc. Daniel Heider, Ph.D.

Autor práce: Radka Štorkánová

Studijní obor: Filosofie a religionistika, prezenčně

2017

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne 30.3.2017

Podpis:

Děkuji doc. Danielu Heiderovi, Ph.D. za ochotu podílet se na vedení této práce
a za jeho cenné rady a připomínky.

Děkuji svým přátelům a známým, jejichž otázky ohledně možných světů mi byly
nevyčerpatelným zdrojem k přemýšlení.

Děkuji svému dlouholetému kamarádovi Tomáši Edlovi, jenž mi před pár lety půjčil
Louxův článek *Nutné a možné*, kterým toto všechno začalo.

OBSAH

Úvod.....	5
1. Možné světy jako intuitivní pojem.....	8
1.1. Scotovo reálné jsoucno a Leibniz jako otec myšlenky možných světů.....	8
1.2. Dvacáté století a různorodost přístupů.....	10
1.3. Užitečnost možných světů, příklad použití.....	12
2. Modální realismus.....	14
2.1. Mnohost světů.....	14
2.2. Indexická teorie aktuality.....	16
2.3. Izolovanost světů, jejich části, kauzalita.....	17
2.4. Možné světy jako funkční nástroj.....	19
2.4.1. Různorodost využití – od modalit po ideální objekty.....	19
2.4.2. Vlastnosti.....	21
2.4.3. Kontrafaktuální analýza kauzality.....	21
2.5. Perdurance a endurance.....	22
2.6. Teorie protějšků.....	23
2.7. Erzacové světy jako alternativa?.....	26
3. Kritiky a problémy.....	28
3.1. Možné světy nezavazují k metafyzice?.....	28
3.2. Je Lewis realista?.....	29
3.3. Kritika odvození existence v důsledku nesprávného přisouzení predikátu.....	30
3.4. Tichý: aktuální a skutečný svět – odlišný pohled na aktualitu.....	32
3.5. Paradoxy časoprostorového určení.....	33
3.6. Moralita jednání.....	33
3.7. Identifikace osob napříč světy, problémy protějšků.....	35
3.7.1. Identifikace osob – Adamsův přístup.....	35
3.7.2. Kripkeho rigidní designátory jako podmínka identity.....	36
3.7.3. Paradox protějšků – vzdálení a přece tak blízcí.....	36
ZÁVĚR.....	38
Seznam použitých zdrojů.....	40

Úvod

V této bakalářské práci se hodlám zabývat filosofickou reflexí a kritikou aparátu možných světů a to především té podoby, jenž nám představil David Lewis.

David Lewis (1941-2001), americký filosof a logik¹, přinesl velmi svébytný pohled na problematiku možných světů. Tento původně pracovní nástroj logiků Lewis svým zastáváním tzv. modálního realismu do takové míry rozšířil a zkorigoval, že se z něj stala až metafyzická teorie, dovolávající se skutečné existence dalších světů, které jsou odlišné od toho, který obývám já, nebo vy. Tyto reálné jiné světy mají i svá individua, která je obývají.

Vzhledem k tomu, že požadavky, které na nás Lewis klade, jsou velmi radikální povahy a místy až jdoucí proti naší intuici, vynořila se početná opozice kritiků a odpůrců jeho pozice. Mezi nejznámější jména z nich patří Saul Kripke, Alvin Plantinga, Robert Stalnaker a další. Diskuze ohledně možných světů probíhala během celého Lewisova života a dá se říct, že do určité míry je to téma, kterému se dostává pozornosti až do dnešní doby. Jelikož jde povětšinou o debatu mezi anglicky píšícími autory, které je v českém prostoru věnována okrajová pozornost, rozhodli jsme se jí hlouběji prozkoumat a alespoň ve stručné podobě představit českému čtenáři.

Práce bude rozdělena do tří větších tematických okruhů. V první části se budeme věnovat možným světům na velmi obecné rovině. Začneme od běžné lidské zkušenosti s řečovými akty a naším intuitivním prefilosofickým porozuměním pojmu možnosti. Tím si předběžně vymezíme předmět. To následně rozšíříme skrze historické příklady, počínaje J. D. Scotem a G. W. Leibnizem, pokračujíc do dvacátého století, ve kterém došlo k znovuobjevení aparátu možných světů. Stranou nezůstanou ani jiné náhledy na povahu světů a jejich možné využití. Tato část by měla čtenáři poskytnout alespoň hrubé předporozumění, na které budeme dále navazovat.

Druhý tematický okruh se bude zabývat modálním realismem, tak jak ho během svého života zastával sám Lewis. Postupně se zaměříme na jednotlivé ústřední momenty, jako je mnohost světů, povaha aktuality, vzájemná izolovanost, atd. Na

¹ Ve stručnosti zde zmiňme alespoň pár dalších údajů z jeho života: Ve filosofii získal titul Ph. D. na Harvardské Univerzitě r. 1967, kde studoval společně s W. O. Quinem. Pracoval na Kalifornské Univerzitě (1966-1970), poté přešel na Princetonskou Univerzitu, kde působil po zbytek svého života. Publikoval čtyři monografie a více než sto článků, z nichž mnoho bylo publikováno v pětidílné sbírce jeho sebraných spisů. Přispěl prakticky do všech oblastí soudobé anglo-americké filosofie, ale nejvíce známý je pro jeho příspěvky v oblasti metafyziky, konkrétně k modalitám (nutnost, možnost) a možným světům, a taktéž k přírodním zákonům, kauzalitě a náhodě. Vlivné byly i jeho práce v oblasti filosofie mysli a vztahu konvence a jazyka. (Více všeobecných informací k Lewisově životu a filosofii lze nalézt např. in BORCHERT, Donald M.: *Encyclopedia of philosophy*, slovníkové heslo Lewis, s. 313.)

některých logických pojmech si nastíníme možnosti jejich aplikace. Představíme si i možnosti využití, jež z takového pojetí plynou. Taktéž se podrobněji podíváme na, pro Lewise klíčovou, „counterpart theory“, v češtině teorii protějšků a předpoklady, které k ní Lewis vedou.

Třetí část zaměříme na jednotlivé kritické reakce vůči Lewisově pojetí. Nepůjde nám ani tak o maximální výčet všech kritik, které vznikly, ale o představení nejzávažnějších i nejzajímavějších z nich.

Ze struktury této práce můžeme rozpoznat, že naším cílem je na základě primárního autorova textu a dostupné sekundární literatury představit ústřední body jeho konceptu možných světů a ty za pomoci textů dalších autorů podrobit kritickému zhodnocení a poukázat na ústřední problémy Lewisova pojetí možných světů.

V této práci se budeme opírat především o autorovu nejrozsáhlejší publikaci k tematice možných světů *On the Plurality of the Worlds* (1986), které se bohužel až do dnešního dne nedostalo českého překladu. Přestože se jedná o stěžejní dílo, je nutné dodat, že Lewis tuto knihu nenapsal jako „učebnicového průvodce možnými světy“. Spíše je pro něj charakteristické poukazovat na konkurenční názory a vymezovat se proti nim. Tato vymezení jsou přesně těmi místy, kde můžeme nalézt jeho vlastní pozici. Názory v ní obsažené dále doplníme dalšími relevantními texty, ať už půjde o odborné články, nebo knihy věnované metafyzickým tématům.

Teorie protějšků bude vycházet především z Lewisova článku *Counterpart Theory and Quantified Modal Logic* (1968).

Jelikož se jedná o práci zaměřenou na jedno centrální téma a jeho kritiku, budeme na další příslušné monografie odkazovat průběžně v textu.

Jako vstupní brána do naší práce nám může posloužit Lewisovo prohlášení z *Counterfactuals* (1973), které poměrně jasně představuje jeho pozici: „*Věřím, že existují možné světy, odlišné od toho, který shodou okolností obýváme. Mám-li podat argument, pak je to tento. Je nespornou pravdou, že by se věci mohly mít jinak, než se ve skutečnosti mají. Věřím, a vy se mnou, že by se věci mohly mít jinak nespočetně mnoha způsoby. Ale co to znamená? Přirozený jazyk připouští následující parafrázi: vedle způsobu, jak se věci mají, existuje mnoho způsobů, jak by se věci mohly mít jinak. Tato věta představuje existenční kvantifikaci. Říká, že existuje mnoho entit určitého typu, sice, způsob, jak by se věci mohly mít. [...] Vezmeme-li uvedenou parafrázi vážně,*

*věřím tedy v existenci entit, které bychom mohli nazvat 'způsoby, jak se věci mají'. Já dávám přednost názvu možné světy.*²

² Citaci uvádíme v českém znění, tak, jak ji přeložil O. TOMALA in *Modality v analytické metafyzice*, str. 16.

1. Možné světy jako intuitivní pojem

Pro začátek se zkusme podívat na pojem možných světů bez jakéhokoliv filosofického, či logického předporozumění. Co si pod tímto pojmem představit? Budeme vycházet z běžné intuice. Představte si následující situaci: Sedíte doma u okna a pozorujete, jak za oknem rádí silná bouře. Na tom ještě není nic tak znepokojujícího. Jenže starý smrk, co vám roste vedle vašeho okna, se nebezpečně naklání ze strany na stranu. Bojíte se. Zamýšlíte se nad tím, jestli není možné, aby se zlomil a spadl na váš dům. Rozvíjíte dál svou úvahu. Vedle v pokoji spí dítě, nemůže ho to zabít? Možná si představujete to nejhorší. Po nějaké době však bouře přejde, obloha se rozjasní a vy si oddechnete. „Ještě, že ten strom nespádl, mohl jsem být mrtvý a dítě taky.“ Toto byl jeden z mnoha každodenních případů, kdy se zamýšlíte nad tím, co by se mohlo stát. Podobné je to i s rozhodováním, představujete si sebe, co byste mohli dělat, ať už se rozhodnete tak, či onak. Intuitivně na tento fakt naráží i dítě, když se po přečtení pohádky zeptá: „A je toto možné, to se může stát?“ Všechny tyto případy jsou situace, kdy intuitivně vytváříte jakési možné stavy, ve kterých se věci mohly dít jinak. Narážíme tím na otázku, kam touto imaginací referujeme? Je to jen jakási větná konstrukce? Či se to ve skutečnosti děje, ale někomu jinému? Nebo je to jedna z potenciálních situací? Toto se později pokusíme zodpovědět. Nyní se pojďme podívat na to, jak se u různých autorů liší vysvětlení toho, co možné světy jsou, k čemu slouží a zkusme přitom obezřetně sledovat, kam až nás intuitivní úvaha může dovést.

1.1. Scotovo reálné jsoucno a Leibniz jako otec myšlenky možných světů

Jedny z prvních náznaků, i když ještě ne zcela rozvinutých do obsáhlejšího konceptu možných světů, můžeme nalézt i u Dunse Scota³ (1266-1308). V jeho pojetí reálného jsoucna, na rozdíl od pojetí Tomášova, nalézáme definici, která je zajímavá co do svého rozsahu: „*Reálné jsoucno definuje Scotus a scotisté jako to, čemu neodporuje být, reálným jsoucnem je pro scotisty vše, čemu neodporuje reálná existence: tedy nejen aktuálně existující jsoucna, nýbrž i jsoucna, která existovala, budou existovat, nebo dokonce jsoucna, která jsou pouze možná, a nikdy neexistovala ani existovat nebudou.*“⁴ Realita se v tomto chápání jsoucna netýká jen věcí, které můžeme pozorovat v našem světě. Očividně sem spadají i další věci, které nejsou myšlenkově

³ Scota taktéž zmiňuje Eugen Andreánský ve svém díle *Možné světy z pohľadu logickej sémantiky a analytickej filozofie* (2010).

⁴ NOVÁK Lukáš: *Spor o pojem jsoucna v barokním scotismu* (diplomová práce): s. 29.

sporné⁵. Ačkoliv nejsou aktuálně existující, jsou možné. Máme zde tedy velmi bohatou a pestrou paletu jsoucen, v čemž by se Scotus shodoval i s některými teoretiky možných světů.

Pravděpodobně první odkaz s přímo jmenovaným pojmem možného světa nalézáme v díle *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla* německého filosofa Gottfrieda Wilhelma Leibnize (1646-1716). Účelem jeho spisu nebylo podat svůj náhled na problematiku možných světů, ale naopak si využitím tohoto pojmu pomáhal ve své vlastní úvaze.

V Leibnizově díle se můžeme dočíst, že „ (...) *kdyby mezi všemi možnými světy žádný nebyl nejlepší (optimus), Bůh by žádný svět nevytvořil. Světem nazývám úplný sled a úplný soubor veškerých existujících věcí, aby nikdo nemohl říkat, že by mohlo existovat více světů v různých časech a na různých místech. Všechny dohromady je totiž musíme počítat jako jeden svět nebo, chcete-li, jako jeden vesmír. Kdybychom naplnili všechny časy a všechna místa, stále by platilo, že jsme je mohli naplnit nekonečně mnoha způsoby a že existuje nekonečně mnoho možných světů, z nichž Bůh musel vybrat ten nejlepší (...)*“⁶ Vidíme, že v jeho díle figurují možné světy jako princip, kterým si pomáhá při obhajobě toho, že náš svět je nejlepší ze všech možných světů, na čemž pak staví další zamýšlení týkající se víry, Boha, lidského života apod. Ačkoliv je to jen krátký zlomek, můžeme si povšimnout několika zajímavých momentů – světy jsou plně konkrétní⁷ v tom smyslu, že jde o úplný sled a soubor, individua jsou tedy pevně spojena se svým světem. A náš svět zde vystupuje jako nejlepší ze všech⁸ – máme zde tedy soubor různých světů, které se podle Leibnize nacházejí v Božím intelektu: „*Za tím účelem se musím vrátit ke svému principu nekonečného počtu možných světů, které jsou představeny v oblasti věčných pravd, tj. v předmětu Božího intelektu (...)*“⁹ Pouze náš byl stvořen, je tedy skutečně existující, ostatní jsou jen posibilitami v Boží mysli. Jsme zde tedy skutečnými šťastlivci v tom smyslu, že v dalším časoprostoru neexistují jiné světy s lidmi, kteří by se měli hůře¹⁰. Lewis sám

⁵ Jak uvádí Lukáš Novák ve své disertační práci *Scire Deum esse* (kap. 6), jde Scotovi o bezrozpornost chápanou v logickém smyslu, nejen o metafyzickou.

⁶ LEIBNIZ G. W. *Theodicea*: s. 84.

⁷ Ponecháváme zde zcela stranou otázku existence abstraktních entit, o to v jeho díle primárně nešlo.

⁸ Což Schopenhauer pohotově opravil na „nejhorší ze všech“.

⁹ LEIBNIZ, *Theodicea*: s. 102.

¹⁰ Což byla vlastně Leibnizova odpověď na otázku proč Bůh dopouští tolik neštěstí.

přiznává, že je obeznámen s existencí pojmu možný svět u Leibnize, ale více se tím nezabývá. Je totiž přesvědčen, že „není lehkou záležitostí vědět, jaký jeho názor byl.“¹¹

1.2. Dvacáté století a různorodost přístupů

Za znovuobjevitele možných světů ve 20. století můžeme považovat německého matematika a logika Heinricha Schulze¹² (1884-1956), který tento pojem uvedl ve své knize *Metaphysik als strenge Wissenschaft*.

Velký návrat k využívání aparátu možných světů začal zhruba v šedesátých letech dvacátého století. Od té doby se objevilo mnoho autorů, kteří se zabývali přímo problematikou možných světů, nebo je využívali jako pomocný aparát pro řešení svých problémů. Pro zřehlednění dále uvedené autory obecně charakterizujeme. Diferenciace mezi nimi vznikají z neshod nad tím, co jsou přesně možné světy a v jakém smyslu existují. Podle jejich ontologického statusu můžeme rozlišovat na *realisty* a *anti-realisty*.^{13 14}

Jako *realisty* můžeme označit ty, jež přijímají aparát možných světů i s jeho ontologickými závazky a „uznávají, že možné světy v té či oné podobě skutečně existují.“¹⁵ Jak Ondřej Tomala, tak Petr Kolář modální realisty dále dělí na dvě větve: 1. *striktní/extrémní modální realismus*, jinak řečeno modální platonismus, kam se řadí autoři, jež považují možné světy za maximální časoprostorově uzavřená konkrétní individua a pouze jedno z nich je aktuální (sem patří D. K. Lewis) a 2. *umírněný modální realismus* (označován často jako aktualismus), do kterého řadíme široké spektrum autorů, pro které je společnou charakteristikou chápání možných světů jako určitý druh abstraktních objektů. (Z autorů jmenovitě Alvin Plantinga, David Armstrong, Robert Stalnaker, R. M. Adams a další.)

¹¹ LEWIS D. K.: *On the plurality of worlds* (1986) - Preface

¹² Více o něm in GOTTFRIED Martin: *Leibniz: Logic and Metaphysics* et EVANDRO Agazzi: *Modern Logic — A Survey: Historical, Philosophical and Mathematical Aspects of Modern Logic and its Applications*. Na jeho jméno nás mimochodem přivedl odkaz v textu Vojtěcha KOLMANA: *Možnost, skutečnost a nutnost*.

¹³ Více k následujícímu dělení TOMALA Ondřej, *Analýza alethických modalit – cesta za možnými světy*, s. 38.

¹⁴ Samozřejmě také existují autoři, kteří celý koncept možných světů odmítají. Ostrým kritikem modálních pojmů byl například americký filosof a logik W. V. O. Quine. Námitky vůči používání aparátu možných světů nejčastěji vycházejí z empiristické orientace v metafyzice a svými kořeny sahají prakticky až k Humovi. Problém spočívá ve ztrátě extenzionality u modálních tvrzení. K tomuto více: LOUX M. J., *Metaphysics: a contemporary introduction*, s. 177 a následující.

¹⁵ TOMALA: s. 38.

*Anti-realisté*¹⁶ možné světy a jejich výhody využívají, ale odmítají závazek k jejich existenci (Jaakko Hintikka). Do této kategorie bychom mohli také zařadit autory modálního fikcionalismu¹⁷ (např. G. Rosen), kteří výrazy, jež referují ke zdánlivým objektům, skrývají do jakýchsi „příběhových konstrukcí“. Pro názornost by to mohlo vypadat např. takto: „Podle příběhu X, existuje možný svět, ve kterém mají králíci pět nohou.“ Tímto manévrem se snaží vyhnout existenčnímu závazku a zároveň tím chtějí zachovat výsledky sémantiky možných světů.¹⁸

Předcházející rozdělení je však jen jakýmsi hrubým náčrtem, protože u jednotlivých autorů může dojít k částečnému protnutí s jiným názorem.¹⁹

Co se týče pohledů na to, jak chápat možné světy v jiném, než Lewisovském pojetí, okrajově zmiňme názory tří logiků, kteří se snažili zaměřit svůj zrak na myšlenku možných světů. Jako prvního jmenujme Američana Saula Kripkeho: „*Možný svět je cokoliv, co nám umožňuje odlišit pravdivá tvrzení od nepravdivých. Přesněji řečeno, množinou možných světů můžeme nazvat libovolnou množinu, vůči níž nabývají modální tvrzení pravdivostních hodnot.*“²⁰ To je vysvětlení, které se sice vyhýbá metafyzické odpovědi na to, co možný svět je, nicméně nám objasňuje, k čemu takový svět slouží.

Alvin Plantinga ztotožňuje možné světy s úplnými/maximálními stavy věcí. Činí tak rozlišení mezi aktualizací a existencí tohoto stavu. Toto tvrzení dále objasňuje tím, co myslí maximálním stavem věci – může zde docházet k vzájemnému vyloučení či zahrnutí stavů. To, že právě čtete tento text, vylučuje stav, že právě teď nečtete a zároveň to zahrnuje stav, že rozumíte znakům před vámi. Na základě dalekosáhlejší aplikace zahrnutí či vyloučení se dostáváme k již zmíněnému maximálně obsažnému stavu věcí. Aktuální stav je pak v tomto pojetí ten, který skutečně nastává.²¹

U českého logika Pavla Tichého je chápání možných světů intuitivní. Jde mu o to, rozdělit bezesporně vztahy a vlastnosti mezi logická individua, přičemž bezesporně

¹⁶ Tuto třetí skupinu Kolář označuje souhrnně jako modální redukcionisty – možné světy u nich lze redukovat na základnější entity, jako jsou např. množiny propozic nebo vět. Šířeji o tomto: KOLÁŘ Petr: *Argumenty filosofické logiky*, s. 133.

¹⁷ Kapitulu věnovanou modálnímu fikcionalismu uvádí LOWE E. J. in *Survey of metaphysics* (2002).

¹⁸ Toto pojetí se však dá snadno kritizovat, protože modální tvrzení vyplývají ze samotné reality, jak jsme ostatně viděli i na prefilosofické intuici. Těžko je můžeme chápat jako naprosto oddělené „fikce“. Srovnání: TOMALA: s. 39.

¹⁹ Andreánský v tomto dělení vidí určité paradoxy – jeho náhled na tuto problematiku lze nalézt in *Možné světy z pohledu logické sémantiky a analytické filozofie*, s. 68-69.

²⁰ KOLÁŘ, s. 128.

²¹ Více k tomuto: LOUX M. J., *Nutné a možné – dokončení*, s. 87 a následující. V primárním znění pak PLANTINGA A., *Transworld identity or worldbound individuals*, Munitz 1973.

rozdělení vlastností je takové, při kterém nepřisoudíme jednomu individuu vzájemně se vylučující vlastnosti.²²

Pro zpřesnění pojmu možných světů si ještě můžeme uvést podmínku jejich totožnosti podle Pavla Cmoreje: „Svět W_1 je totožný se světem W_2 právě tehdy, když individua z univerza daného jazyka mají ve W_1 tytéž vlastnosti a jsou ve stejných vztazích jako ve W_2 .“²³ Z čehož snadno můžeme vyvodit, že pokud tomu tak není, liší-li se ve vztazích/vlastnostech/obojím, světy totožné nejsou.

1.3. Užitečnost možných světů, příklad použití

Užitečnost aparátu možných světů se ukázala především v logice²⁴ a to při řešení problému logické formy modálních tvrzení (tvrzení typu „Je možné, že T“ „Je nutné, že T“ apod.), s tím spjatým problémem analýzy a modelování významu modálních termínů možnosti a nutnosti, a projevíly značnou schopnost pomoci při zachycení vztahu logického vyplývání mezi modálními tvrzeními vůči sobě, či vyplývání mezi modálními a nemodálními tvrzeními. Jak uvádí Kolář, možné světy se ukázaly užitečné i při řešení dalších problémů, jako je: „modelování rozdílu mezi množinami a vlastnostmi, relacemi a vztahy nebo pravdivostními hodnotami a propozicemi, tj. obecně k modelování rozdílu mezi extenzionálními a intenzionálními entitami.“²⁵ Jak si ale tyto problémy představit v praxi? Zkusme to na následujícím sylogismu:

premisa 1: *Je možné, abych zemřela po zásahu bleskem, budu-li mít možnost běhat za bouře na kopci.*

premisa 2: *Budu mít možnost běhat za bouře na kopci.*

závěr: *Je možné, že zemřu po zásahu bleskem.*

Pokud toto řeknete dítěti bez jakékoliv logické průpravy, pravděpodobně bude souhlasit, že je to možné. Díky vnitřní intuici o tom snadno přesvědčíte i spoustu dalších lidí. V tomto případě nám dává i sama empirie evidenci – existuje spousta jiných lidí, kterým se to stalo. Co však s tímto sylogismem, podíváme-li se na něj z čistě filosofické perspektivy? Závěr je platný, pokud není možné, aby nastala situace, kdy bude závěr nepravdivý, a obě premisy pravdivé. Jak ale určit pravdivost něčeho, co je modálním tvrzením? Laicky řečeno: jak určit pravdivost něčeho co by se mohlo stát, ale je to vlastně jen jakási hypotetická úvaha? Kde nahlédneme, zda je tvrzení pravdivé,

²² Srovnání: KOLÁŘ, s. 130.

²³ CMOREJ Pavel, *Úvod do logické syntaxe a sémantiky*, s. 50.

²⁴ Nejen tam, ale i v jiných oblastech, např. v analytické filozofii.

²⁵ KOLÁŘ, s. 124.

jestliže v našem světě jsem stále ještě nezemřela na následky zásahu bleskem? Je pravda, že zemřeli jiní lidé, ale co když jsem já jiná a po zásahu bleskem přežiji? Právě zde se dostáváme k výhodě využití aparátu možných světů. Modální tvrzení nabývají pravdivostních hodnot vzhledem k množině možných světů. Náš svět, ve kterém žijeme, je jen jeden prvek z celé množiny možných světů. To, že v našem světě po zásahu blesku nezemřu, neznamená, že to není možné. S odvoláním na množinu možných světů mohu říct, že pokud to, že zemřu, nastane alespoň v jednom z nich, můžeme o tvrzení „Je možné, že zemřu po zásahu bleskem“ říci, že je pravdivé. Paralelně tak můžeme usuzovat o nutnosti. Pokud máme tvrzení „Je nutné, že prší“, stane se pravdivým za předpokladu, že ve všech možných světech prší. „*Modální termíny, tj. slova 'možný' a 'nutný' jsou vlastně kvantifikátory možných světů.*“²⁶ Původní závěr mého sylogismu zněl: „Je možné, že zemřu po zásahu bleskem“ Nyní tento závěr můžeme převést do odlišné podoby, aniž by se změnil význam: „Existuje možný svět, v němž po zásahu bleskem zemřu.“ Díky této převoditelnosti tvrzení už nyní zřetelněji vidíme, odkud čerpáme onu pravdivostní hodnotu daného modálního tvrzení.

Díky modální sémantice máme také možnost kvantifikovat přes možné světy u modalit *de re* a *de dicto*. Řekneme-li „Je nutné, že psi štěkají.“, aplikujeme modalitu *de dicto* – na celou propozici. Znamená to, že ve všech možných světech nutně platí to, že psi štěkají. Vezmeme-li nyní modalitu *de re* „Psi nutně štěkají.“ znamená to, že ve všech možných světech, kde existují psi, tito psi nutně štěkají. Na předcházejícím je patrný rozdíl mezi těmito modalitami– *de dicto* kvantifikuje napříč celým spektrem možných světů, kdežto *de re* se vztahuje pouze na ty světy, kde objekty, o nichž je řeč, existují.

²⁶ KOLÁŘ, s. 126.

2. Modální realismus

Modální realismus je tématem, kterým se Lewis zabýval během celého svého akademického působení. Lewis byl zastáncem toho, že Vy, stejně jako já, existujete pouze v jediném světě. Proto vždy, když se zamyslíte nad tím, že byste mohli být např. šťastnější, bohatší či chudší, nejste to vy, kdo by měl tuto vlastnost. Je to váš protějšek „counterpart“, jenž se nachází v jiném světě. O podrobnější analýze protějšků ještě bude řeč později. Nyní se podívejme, ve kterých pracích se Lewis touto problematikou zabýval.

Jeho publikační akademická dráha začíná rokem 1966, a již v roce 1968 vychází v časopise *Journal of Philosophy* jeho článek *Counterpart Theory and Quantified Modal Logic*, ve kterém můžeme nalézt základy teorie protějšků. Tu Lewis používal během svého života k různým účelům – od metafyzických problémů týkajících se osobní identity *Counterparts of Persons and Their Bodies*²⁷ až po teorii pravdy – *Truthmaking and Difference-Making*, či *Things qua Truthmakers*.²⁸

Jedním ze známějších, je jeho prohlášení z roku 1973, uvedené v *Counterfactuals*, jež jsme uvedli v úvodu této práce. Vrátime-li se k němu zpátky, můžeme si povšimnout, že Lewis zde podává argument z parafráze. Na základě parafráze přirozeného jazyka dochází k existenci možných světů. Toto po několika letech rozpracuje a rozšíří. Zcela zásadní knihou v tomto ohledu zůstává *On the Plurality of Worlds* (1986), v češtině *O pluralitě světů*.²⁹ Tato kniha podle Lewise „hájí modální realismus: tezi, že tento svět, jehož jsme součástí, je pouze jeden z mnoha světů, a tím pádem my, kteří tento svět obýváme, jsme pouze hrstkou ze všech obyvatel všech světů.“³⁰ V následujících kapitolách se budeme zabývat podstatnými rysy této pozice.

2.1. Mnohost světů

Lewis pojmenoval svou knihu *O pluralitě světů* – co to ale znamená pluralita, mnohost? Už samotný název odkazuje k tomu, že Lewisovi nejde jen o jeden svět, ale nějakou roli zde mají i světy jiné. Jak si to však představit?

²⁷ Zde uvádíme základní údaje pro případné zájemce o tuto problematiku. Vyšlo roku 1971, *Journal of Philosophy*, 68: s. 203-211

²⁸ První citované: NOÛS 35:4, 2001, s. 602-615, druhé citované vyšlo posmrtně ve sborníku *Real Metaphysics: Essays in Honour of D. H. Mellor*, 2003.

²⁹ Tato kniha bohužel neexistuje v české jazykové mutaci. Zde použitý název je překlad, který taktéž užívá ve svých textech J. Peregrin.

³⁰ Lewisova předmluva z této knihy.

Zkusme se zamyslet nad tím, co je to svět. Začněme třeba od sebe – já jsem jako člověk součástí světa, stejně tak další lidé kolem mě, zvířata, rostliny, věci, půjdeme-li do většího měřítko, jsou to i oceány, kontinenty, celá země. To však můžeme také ještě přesáhnout – máme zde sluneční soustavu, vzdálené hvězdy, jiné galaxie... To vše je součástí toho, co nazýváme svět. Je to tedy obrovský souhrn předmětů, které se nalézají i tam, kam už člověk svým pouhým zrakem nedosáhne.³¹ Lewis říká pluralita světů. To tedy znamená pluralita toho všeho, co jsme zde označili jako svět.

Do hry se dostávají další světy, proč? Tyto ostatní světy jsou jiné způsoby toho, jak se věci mají. To je to, co jsme si ukázali na naší intuici – víme, že se věci mohly mít jinak. Podle Lewise zde máme „*mnoho způsobů, jak svět může být, a jeden z těch mnoha způsobů je způsob, jakým náš svět je. (...) Každý způsob, jak by svět mohl být, je způsob, jakým nějaký svět je.*“³² Podobně tak je to i s částmi světů – všechny možné způsoby toho, jak může část světa být, jsou i způsoby jakým ta část v nějakém světě je. Znamená to, že náš svět, ve kterém žijeme, je jedním ze širokého spektra různých světů! Tyto jiné světy jsou stejného druhu jako náš svět, liší se však věcmi, které jsou v nich obsaženy. Nejde o rozdíl ve způsobu bytí, tyto jiné světy existují stejně plnohodnotně jako náš svět. Podle Lewise bychom na mnohost světů měli věřit z toho důvodu, že je to prospěšné, což je podle něj důvod domnívat se, že je to pravda! Toto však může vzbuzovat vlnu nesouhlasu. Phillip Bricker, současný americký filozof, se proti takovému názoru staví. Nevidí žádný důvod, proč by měly benefity víry v existenci posibilitů vést k závěru, že je tato domněnka pravdivá. „*Zbožné přání není v metafyzice o nic víc racionální než v každodenním životě.*“³³ Odvolávání se na tyto světy, při analýze logických pojmů, Lewisovi „nese ovoce“, které podle něj svými benefity převyšuje vzniklou ontologickou daň.

Lewis říká, že pokud proti předcházejícímu argumentuji tím, že existuje reálně jen tento svět, je to podobné, jako když řeknu: „na stole jsou všechny banány“ a ignoruji fakt, že na světě je další spousta banánů. Činím tak velmi omezenou promluvu, při které kvantifikuji přes menší část, než je celek. (V tomto případě např. skrz banány nalézající se u mě doma apod.)³⁴

³¹ Jedná se pouze o metodickou pomůcku, ne o striktní definici světa. Účelem je poukázat na dalekosáhlost tvrzení, že existují ještě další světy.

³² LEWIS (1986), s. 2.

³³ BRICKER Phillip: *Absolute Actuality and the Plurality of worlds*, s. 44.

³⁴ Více k tomuto LEWIS (1986), s. 3-4.

Podle E. Andreánského se chápání všech světů jako rovnocenně existujících nápadně podobá *Parmenidovskému principu* – podle něj totiž existuje nutně vše, co je racionálně myslitelné. Východiskem je uznání toho, že samo nic nemůžeme považovat za jsoucí a ani o něm nemůžeme hovořit, protože není. Speciální status si náš svět nezaslouží jen kvůli tomu, že se tak jeví našim smyslům. Zjevující se není objektivně reálnější než myslitelné.³⁵

Lewis neuznává existenci nemožných světů – například světa, kde by kontradikce výroku byla pravdivá stejně jako samotný výrok. Proto se nemůžeme domnívat, že by existoval svět, ve kterém bychom mohli nalézt kulatý čtverec apod. Takový svět, by byl kontradikcí samou a nedávalo by smysl se jím zabývat.³⁶

Je důležité dodat, že pro Lewise je imaginace nedostačujícím kritériem možnosti! Můžeme si totiž představit i nemožné, protože v naší imaginaci nejdeme do všech detailů. Naše hrubá představa často nejasně konturuje rozpor, který v ní může být potenciálně ukryt – nedomyslíme to tzv. „až do konce“. Jak tedy chápat vztah mezi imaginací a možností? Představím-li si jednorozce, vychází má představa z principu *rekombinace* – jelikož znám roh i koně, dám tyto dva prvky dohromady a mám zcela nové zvíře! Avšak tato rekombinace se musí brát mezi-světově. Neplatí jen pro náš svět. Pro světy, jež jsou chudší než ten náš, existuje spousta individuí, která jsou mu „cizí“. Podobně tak můžeme mít dva světy, které jsou bohatší – a třetí svět, ve kterém jsou individua vzniklá rekombinací z těchto dvou bohatších světů. Ta pro nás jsou dozajista cizí! Ve shrnutí – nemáme oprávnění k tomu, vycházet jen z rekombinace věcí, které jsou v aktuálním světě!³⁷

2.2. Indexická teorie aktuality

Co pro nás znamená to, že je něco indexické? V běžné mluvě se často setkáváme s výrazy, jež jsou přirozeně ve své povaze indexické – jsou to zájmena, některé příslovce či podstatná jména. Řeknu-li: „Já jsem.“ – říkám tím, že já, jakožto Radka Štorkánová jsem. Vysloví-li se o tom někdo jiný, třeba můj spolužák, označuje oním „Já“ zcela jiný subjekt. Podobně tak je to i s časovým označením – včera, dnes, zítra – to, k čemu odkazují, je proměnlivé. Indexické výrazy mají proměnlivé denotáty.

³⁵ Srov. ANDREÁNSKÝ E.: *Možné světy z pohledu logické sémantiky a analytické filozofie*, s. 61-62.

³⁶ Více: LEWIS (1986), s. 7.

³⁷ Srov. tamtéž, s. 90-91.

Indexičnost aktuality je jedním z bodů, ve kterém je Lewisova koncepce velice originální. Modální realisté, jak již bylo výše řečeno, jsou toho názoru, že možné světy skutečně existují. Svět, ve kterém právě čtete tyto řádky, je svět, o němž říkáme, že je aktuální. Je to svět, který se právě teď děje. Mohlo by se zdát, že je oprávněné se domnívat, že tento svět, jehož jsme součástí, je speciálního druhu – je to přeci náš svět, je aktuální, je to místo, kde žiji já i mí blízcí. Ostatní, jiné, nedosažitelné světy, se jeví jako podřadné odvozeniny z toho, co je v našem světě. Je však tento předpoklad naší privilegovanosti ve vlastnění přívlastku „aktuální“ správný? Lewis se domnívá, že ne!

Jestliže Lewis zastává indexickou teorii aktuality, je tedy toho názoru, že to, co míníme slovem aktuální, je vázané tím, kde se toto označení pronese. Aktualita je zde označením, které by se dalo vyjádřit jinak jako „tento-světový.“ Podobně tak můžeme říct, že pojem *aktuální* je analogický s pojmem *přítomný*. Náš svět je aktuální, zbytek ne. Aktualita se zde stává relativním pojmem, každý svět je aktuálním pro jeho obyvatele, podobně jako je můj svět aktuální pro mě, avšak žádný ze světů není aktuální v absolutním smyslu – tedy jako jediný, jenž by si nárokoval aktualitu mezi všemi ostatními. Toto však neznamená, že všechny světy jsou aktuální. Aktuální je pouze jeden svět.³⁸ Můžeme tedy říct, že zde existuje rozdíl mezi aktualitou a existencí – možné světy jsou, avšak pouze jeden je aktuální. Tento rozdíl však není nijak zvlášť závažného charakteru, protože spočívá pouze v rozdílech u jazykové reference.

Protože Lewis bere v potaz i ostatní světy, jež nemají rozdílný způsob existence, jiný ontologický status, označili jsme ho v předchozím dělení právě i jako modálního posibilistu.

2.3. Izolovanost světů, jejich části, kauzalita

Máme-li zde mnohost světů, co to pro nás znamená? Můžeme se k nim nějakým způsobem dostat? Nebo je pozorovat? Saul Kripke k tomu říká: „*Možný svět není vzdálená krajina, kterou můžeme pozorovat skrz dalekohled. Všeobecně řečeno, jiný svět je příliš daleko. I když budeme cestovat rychleji než světlo, nedostaneme se tam.*“³⁹ S tím by Lewis úplně nesouhlasil. Možný svět není příliš daleko. Jen zde hraje roli izolovanost světů. Lewis je toho názoru, že světy jsou od sebe izolované jak časoprostorově, tak i kauzálně. Co to pro nás znamená?

³⁸ Srovnání: LEWIS (1986), s. 92-93.

³⁹ KRIPKE S., *Pomenovanie a nevyhnutnosť*, s. 54

V rámci časoprostorové izolovanosti se možné světy nenacházejí v pozici stejného času, či prostoru, nebo obojího. Nejsou v jiné časově době, jako třeba minulost nebo budoucnost. Podobná izolovanost ve sféře prostoru nám neumožňuje hledat je někde v našem vesmíru.⁴⁰ Proto Kripkeho poznámku, že jsou příliš daleko, nemůžeme brát doslovně. Takovýto časoprostorový dotyk není ani mezi světy, ani jednotlivými předměty, jež jsou součástí různých světů. Časoprostorové relace hrají roli pouze v rámci jednoho světa.

*„Možné světy mají části, jmenovitě možná individua. Pokud jsou dvě věci součástí stejného světa, nazývám je spoluobyvateli světa.“*⁴¹ Mezi takovými spoluobyvateli můžeme nalézt časoprostorové vztahy. Svět je podle Lewise mereologická⁴² suma, jež zahrnuje všechny možná individua, která jsou součástí tohoto světa. *„Ale ne každá suma částí je sama světem. Může to být, například pouze část světa.“*⁴³ Jelikož se musí jednat o maximální sumu – zahrnuje celý daný svět, platí o ní to, že vše, co je v ní spoluobyvatelem nějaké části, je zároveň samo částí.⁴⁴ Jelikož jsou individua takto vázána k jednotlivým světům, a svět je sjednocen na základě časoprostorových vztahů, jež mají jeho obyvatelé - individua mezi sebou, máme zde přesně to, co Lewis vede k odmítnutí překrytí světů, k jejich izolovanosti. Skrz hranice není možné být v časoprostorové relaci. V tomto případě můžeme zcela přesně určit, co je ještě součástí daného světa a co nikoliv.

Totalita věcí – svět je tvořen maximální mereologickou sumou, tudíž nemůže existovat prázdný svět, nejsou-li věci, není ani svět!⁴⁵ Lewis předcházející přirovnává k prázdné lahvi – i když máme láhev, ve které není pivo, vždy musíme brát v potaz, že je tu alespoň ta láhev.⁴⁶ Pokud chápeme abstrakci ve smyslu abstrakce z konkrétních

⁴⁰ Pro srovnání: LEWIS (1986), s. 2.

⁴¹ Tamtéž, s. 69. Lewis zde používá výraz „worldmate“, který v této práci překládáme jako spoluobyvatel světa či jen jako spoluobyvatel.

⁴² Mereologie, z řeckého μέρος, část, je teorie o vztazích částí – o vztazích mezi částí/částmi a celkem a vztazích mezi částmi navzájem! Rozšiřující informace k tomuto tématu lze nalézt například v *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* – heslo Mereology. Mereologická suma = suma částí.

⁴³ LEWIS (1986), s. 69.

⁴⁴ Srov. tamtéž.

⁴⁵ Zajímavou v tomto ohledu, ač vycházející z Tichého pojetí možných světů, je na poli české analytické metafyziky mnohaletá diskuze mezi Vladimírem Svobodou a Jiřím Raclavským. Ta se dotýká existence „prázdných“ možných světů. Tyto světy jsou podle Svobody „prázdné“, protože neobsahují empiricky zachytitelná individua, ale jen jakási „individua v limbu“ – což Raclavský opakovaně kritizuje. Více např.: Raclavský: *Prázdné možné světy a individua v limbu neexistují* (2007) a SVOBODA: *Fyzické objekty a individua v limbu* (2017).

⁴⁶ Srov. LEWIS (1986), s. 73.

jednotlivin, můžeme říct, že možné světy jsou plně konkrétní⁴⁷ časoprostorové oblasti obsahující konkrétní individua.

Odmítnutí mezigalaktické kauzality nás vede k tomu, že musíme odmítnout myšlenku, že my sami jsme autory jiných možných světů. Nemůžeme se domnívat, že naše myšlenka, zformulovaná kupříkladu ve větě: „Včera jsem mohl být suchý, kdybych venku nezmokl.“ způsobuje vznik světa, kde jste včera byli suší, protože jste nezmokli. Tento svět existuje nezávisle na našem myšlenkovém aktu, jinak by se jednalo o určitý druh kauzálního procesu. Vrátime-li se k výše zmíněnému Kripkeho dalekohledu, sám Lewis tento příklad odmítá s tím, že dívání se teleskopem je kauzální proces. Vytváří obrázky, jež jsou právě kauzálně závislé na tom, co tím teleskopem pozorujeme. Jiný svět pozorovat nelze! A není možné se k němu ani nijak dostat.⁴⁸ Žádní trosečníci, žádné mezigalaktické cestování.

2.4. Možné světy jako funkční nástroj

Lewisův velkolepý projekt možných světů není jen pokusem ohromit v mnoha aspektech čtenáře. V úvodních kapitolách jsme načrtli alespoň hrubý obraz toho, k čemu mohou sloužit. Lewis se jejich využití věnuje na několika stranách svého stěžejního díla. Sám je toho názoru, že „*logický prostor je ráj pro filosofy*“⁴⁹ – pojďme se nyní alespoň ve zkratce do tohoto „ráje“ podívat a odhalme o jaké aplikace jde.

2.4.1. Různorodost využití – od modalit po ideální objekty

Modality a jejich interpretace skrz kvantifikaci: „Je možné, že psi mají šupiny.“ To je možné, pokud napříč celým spektrem možných světů existuje alespoň jeden svět, kde tomu tak je. Podobně Lewis vidí výhodu u označení *ve světě* (ve w) – jde o omezení rozsahu kvantifikace – kvantifikujeme jen v daném světě. Lewis uvádí, že jde o analogii k situaci, kdy řekneme například „v Austrálii.“ Má to výhody i u výrazů, jež nejsou explicitně kvantifikační – příkladem je mu slovo *vynalézt* – je to pro něj implicitní superlativ, jenž implikuje, že někdo udělal něco dříve, než někdo jiný. Vynálezce něčeho ve w je ten, kdo vynalezl jako první danou věc ve w .⁵⁰

⁴⁷ Avšak zde Lewis naráží na problém univerzálií - pokud nejsou nečasoprostorovými částmi základních částí, jež jsou samy částmi světa, pak zde máme abstrakce, které jsou částí světa! (Více: LEWIS (1986), s. 86.)

⁴⁸ Srovnání: LEWIS (1986), s. 80.

⁴⁹ Tamtéž, s. 4.

⁵⁰ Tamtéž, s. 6.

V běžném jazyce jsou „*modální idiomy*“⁵¹ jež unikají poli působení standardní logiky – Lewis dává příklad na *modalizovaném srovnání barev*: např. Oranžová věc se může podobat červené věci více, než se oranžová věc může podobat věci modré. Lewis s podobností zachází tak, že toto tvrzení týkající se srovnání podobnosti zahrnuje kvantifikaci barevných věcí, které mohou být součástí různých možných světů.

Analýza *supervenience* skrz možné světy: podle Lewise supervenience znamená, že zde nemůže být odlišnost jednoho druhu, bez odlišnosti jiného druhu. Názorně to ukazuje na obrázku tvořeném body – když v takovém obrázku smažeme několik bodů, změní se i jeho celkový vzhled, např. když u bodově vytvořeného písmene L smažete body, jež jsou v horizontální pozici, změní se L na I. Supervenenci vysvětlujeme modální analýzou – není možné, že existuje svět, kde by v případě supervenience po jedné odlišnosti nenásledovala odlišnost druhá.⁵²

Taktéž se nám stávají srozumitelnější *kontrafaktuální* tvrzení. Etymologie slova kontrafaktuál nás sama vede k významu – kontrární k faktům, k tomu, co je, jedná se o neskutečné podmínkové vyjádření. Demonstrujme si to na tomto souvětí: „Kdyby ryby neměly ploutve, nemohly by plavat pod vodou.“ V sémantice možných světů to znamená, že v nejbližším, tedy v nejpodobnějším, možném světě, kde ryby nemají ploutve, neplavou.

Můžeme *analyzovat to, zda někdo existuje nutně či nahodile*. Pokud máme individuum jménem Humphrey, existuje nutně, pokud má ve všech světech svůj protějšek!⁵³

Lewis ve své knize předkládá názor Risto Hilpinena, který navrhuje analýzu vědeckých teorií pomocí blízkosti možných světů – máme zde možný svět, kde je vědecká teorie pravdivá a my se mu snažíme přiblížit! Teorie je tím blíž pravdě, čím víc se náš svět podobá světu, kde je tato teorie pravdivá.⁵⁴

Ideální objekty, které používáme v matematice, fyzice, jako je pravoúhlý trojúhelník, ideální plyn etc. *jsou posibilitami*, které můžeme nalézt v jiných světech.⁵⁵

⁵¹ Tamtéž, s. 13.

⁵² Srov. tamtéž, s. 15.

⁵³ Srov. tamtéž, s. 11.

⁵⁴ Srov. tamtéž, s. 24.

⁵⁵ Srov. tamtéž, s. 27.

2.4.2. Vlastnosti

*Vlastnost F-nost je pro Lewise množinou, jejímiž prvky jsou právě a všechny prvky, které jsou F. Rozumějme tomu tak, že vlastnost červenost je množina všech věcí, které jsou červené. Moudrost je pak zase množinou všech moudrých lidí. Vlastnosti jsou tam, kde jsou instanciovány.*⁵⁶ Tento Lewisův projekt vlastnosti značně redukuje. Jedna z námitek vyplývající z takového chápání se odvolává na to, že se některé rozdílné vlastnosti stanou *koextenzivními*. Avšak to, že se nám takto jeví některé vlastnosti, se může stát jen v případě, že nebereme v úvahu jejich instance v jiných světech!⁵⁷ „*Je to nahodilé, pokud mají dvě vlastnosti stejnou instanci v jednom světě.*“⁵⁸ Podle Lewise je to podobné třeba i se vztahy – v jednom světě mohou být dvě individua ve vzájemném vztahu, jinde je relace jen jednostranná. Dodejme, že podle Lewise je vztah vlastností, pokud je to vztah dvojice X a Y, je to tedy vlastnost dvojice (X, Y).⁵⁹ Jinými slovy řečeno, je to nahodilé, protože se liší podmnožiny (v jednotlivých světech), které jsou součástí velké množiny (bereme v úvahu všechny světy). Samozřejmě některé podmnožiny mohou být stejné, v nějakém jiném světě v ní může být např. totéž, co v aktuálním. Jiné se však budou lišit. Na základě takovéto analýzy koextenzivních vlastností zjistíme, že jsou odlišné, mají odlišné prvky svých množin.

Podobně se to má i s reduktivní analýzou propozic: „*Identifikuji propozice s jistými vlastnostmi – jmenovitě těmi, jež jsou instanciovány pouze celými možnými světy. Pokud jsou obecně vlastnosti sety jejich instancí, je propozice setem možných světů.*“⁶⁰ Vezmeme-li propozici „Brno je hlavním městem ČR“, je to množina (Brno je hlavním městem ČR)-ských světů. Propozice jsou množiny světů, kde je propozice pravdivá, a to právě na tento způsob p-ského světa, který je dále neredukovatelný.⁶¹

2.4.3. Kontrafaktuální analýza kauzality

Lewis za pomoci možných světů podal své vlastní *pojetí kauzality* – kontrafaktuální analýzu. Pomocí té můžeme prohlásit, že *A je příčinou B*, pokud platí to, že *kdyby se nestalo A, pak by se nestalo B*. To si můžeme rozvést do těchto dvou variant:

⁵⁶ Srov. LEWIS (1986), s. 50.

⁵⁷ Srov. tamtéž, s. 51.

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ Srov. tamtéž, s. 53, pozn. 40.

⁶⁰ Tamtéž, s. 53.

⁶¹ LOUX M. J., *Nutné a možné*, s. 38.

Kdyby se bylo stalo A, stalo by se B (V případě, že se A a B nestaly.)

Kdyby se nebylo stalo A, nestalo by se B (V případě, že se A a B staly.)⁶²

Jakým způsobem se Lewis tedy dovolává kauzální závislosti? Vezměme si situaci, kdy stojí individuum *x* u okna, přijde individuum *y*, které do něj strčí a následkem toho *x* zemře. Lewis je přesvědčen o tom, že zde máme kauzalitu, avšak neabstrahuje ji z toho, co vidíme (v čemž se ukazuje návaznost na Humovskou tradici pojetí kauzality), ale dovolává se nejbližšího možného světa, jenž se liší tím, že tam nedojde k aktu, kdy *y* strčí do *x*. Jelikož se tento svět liší pouze tímto „nestrčením“, nedochází tam taktéž ani k „pádu/smrti“. Pokud tomu tak skutečně je, existuje zde kauzální závislost mezi první událostí - „strčením“ a druhou - „smrtí“.⁶³

2.5. *Perdurance* a *endurance*

Lewis v rámci obhajoby proti překrytí světů a vysvětlení identity individuí skrz čas rozlišuje tři výrazy: *Přetrvání* (*persist*), jakožto neutrální výraz, jenž označuje skutečnost, že něco existuje v různých časech. Věc / individuum však může přetrvávat dvěma způsoby - *perdurancí* a *endurancí*.

Perdurance – pokud individuum trvá s různými částmi v různých časech, může mít rozdílné fáze, či rozdílné vlastnosti, stejný celek v tomto případě není v čase přítomný více jak jednou. *Endurance* – pokračující existence v čase, to je trvání, kdy je celek přítomný více než v jeden okamžik. *Endurance*, je podle Lewise třeba u univerzálií, jež cele existují vždy tam, nebo tehdy, pokud jsou instanciovány. *Endurance* umožňuje překrytí, ve způsobu toho, že jedna věc může být přítomna ve dvou časech. Ti co tvrdí, že *endurancí* je možné pozorovat (např. u člověka) jsou

⁶² Více: MACHULA T., *Causa efficiens*, s. 30.

Toto pojetí má však mnohá úskalí, některá z nich Machula zmiňuje. Jedná se např. o *preemption problem*: jedna příčina předchází druhou – máme zde např. situaci, kdy dva myslivci postupně vystřelí na srnku. První střela ji zasáhne dřív, než druhá a následkem této první střely zemře. Druhá střela tedy smrt nezpůsobuje, protože už je srnka mrtvá. Avšak kontrafaktuální tvrzení: „Kdyby první myslivec nevystřelil, srnka by nezemřela,“ není pravdivé. *Problem of epiphenomena* - dva účinky jedné příčiny, jenž se na sobě zdají být kontrafaktuálně závislé – Jana a Ondřej pijí každý den čerstvé mléko z mlékárny, avšak jednoho dne mlékárna mléko nedodá. Tento den platí kontrafaktuál, že „Kdyby Jana nepila mléko, Ondřej by ho také nepil.“ Příčinou Ondřejova nepití mléka však není Janino nepití, ačkoliv to v nás takovýto dojem vzbuzuje. Do třetice pak zmiňme *problem of effect*, kdy se pozdější událost jeví jako příčina dřívější - „Kdyby 28.října nebyl svátek, nevznikla by Československá republika“ – vidíme, že ne každý kontrafaktuál je kauzální závislostí. (Podobné příklady lze nalézt tamtéž.)

⁶³ Na tento příklad nás navedl text Davida Černého, ve kterém lze taktéž nalézt další námítky ke kontrafaktuálnímu pojetí kauzality. Osobní blog Davida Černého. Příspěvek: Kontrafaktuální analýza kauzality. In: *Kontrafikce.blogspot.cz* [online]. 2016 [cit. 2017-03-10]. Dostupné z: <http://kontrafikce.blogspot.cz/2016/12/kontrafaktualni-analyza-kauzality.html>

„zatemňovači“, kteří nás akorát matou. Lewis upřednostňuje perduranci. „*J sme tvořeni dočasnými částmi.*“⁶⁴ Jeho námitkou proti enduranci je problém dočasných vnitřních vlastností, jako je například tvar. Proto také zastává názor, že individuum má v různých časech různé vnitřní vlastnosti.⁶⁵ Když sedím, mám jiný tvar, než když stojím.⁶⁶

E. J. Lowe toto dilema ohledně vnitřních vlastností řeší poměrně originálním způsobem, který Lewis sám vůbec nezmiňuje – jestliže je vnitřní vlastnost tvar, můžeme tuto změnu tvaru vysvětlit tím, že budeme věc / individuum chápat jako kompozitum a při podrobnějším pohledu na jeho jednotlivé části zjistíme, že tyto části samy tvar nezměnily, změnila se pouze prostorová relace mezi nimi.⁶⁷

2.6. Teorie protějšků

„*Humphrey mohl vyhrát prezidentské volby.*“ – ve světě aktuálním se to nestalo (ač se to mohlo stát roku 1968 v USA), ale v nějakém jiném ano. Tam Humphrey potvrdil tezi: „*Humphrey je prezident.*“ Ale nebyl to on, protože on je tady! Jak je možné, že vyhrál? On sám toto tvrzení potvrdí, ale v absenci?! Humphrey je ve světě aktuálním, kde nevyhraje, ale on sám vyhraje jinde – to zní poněkud bizardně, pokud ovšem použijeme teorii protějšků, tato podivnost se podle Lewise vytratí. Už nepotřebujeme potvrzování v absenci. Máme zde mnohem mocnější nástroj k analýze!

Podle teorie protějšků tezi „*Humphrey mohl vyhrát prezidentské volby.*“ chápeme tak, že v jiných možných světech existují Humphreyho protějšky. Jestliže alespoň jeden z nich vyhrál volby, je toto tvrzení skutečně pravdivé. Tento protějšek je součástí jiného světa, který je reálný jako ten náš. To znamená, že tento protějšek je taktéž stejně reálný. Ovšem máme zde jednu obtíž – protějšek, například váš, nejste vy. Je to někdo jiný.⁶⁸ Tento jiný Humphrey, v jiném světě, tedy vyhrál ve volbách. Ne aktuální Humphrey.

Jaké je však spojení mezi vámi a vašim protějškem? Je to identita? Nebo snad magie? V jiném světě w_2 Humphrey může být dlouhovlasý černoš, v dalším, w_3 , plešatý běloch. Jak tyto postavy souvisí s aktuálním Humphreym? Podle Lewise nemá smysl zabývat se mezisvětovou identitou mě a mých protějšků. Identitu můžeme nalézt

⁶⁴ LEWIS (1986), s. 204

⁶⁵ Srov. LEWIS, (1986), s. 202-204.

⁶⁶ Dochází zde k proměnám, které bychom v aristotelické tradici běžně označili jako změnu akcidentálních vlastností. Lewis se však proti takovému chápání vymezuje. Sám hovoří o vnitřních a vnějších vlastnostech. Vnitřní se týkají věcí na způsob jak tyto věci samotné jsou, kdežto vnější už jsou ve spojitosti s tím, zda věc má či nemá vztah k jiné věci.

⁶⁷ Srov. LOWE, E. J. *A survey of metaphysics*, s. 128.

⁶⁸ Srov. LEWIS (1986), s. 194.

pouze v tom smyslu, že já sám jsem identický se sebou samým. Jde o mereologické spojení, nehledáme identitu, ale spíše podobu.⁶⁹

Lewis a mereologie – příkladem nám, stejně jako Lewisovi, může být australská Humova dálnice – ta je tvořena několika částmi, které prochází jednotlivými státy, přesto je to stále v určitém smyslu „táž cesta“ a nebo samotný historický David Hume a různá období jeho života - dítě, dospělý, stařec... Všechna ta stádia jsou mereologicky spřízněna!⁷⁰ Je to jasně vztažené k Lewisově pojetí člověka v perduranci – individuum existující v různých časech s různými částmi. Díky „counterpart“ můžeme určit identitu u jednotlivce v různých časových bodech.

Ve svém článku *Teorie protějšků a modální predikátová logika* Lewis představuje ústřední motivy týkající se protějšků. Vychází ze čtyř predikátů, jež považuje za primitivní výrazy: Wx (x je možný svět), Ixy (x je v možném světě y), Ax (x je aktuální), Cxy (x je protějškem y). Lewis je toho názoru, že teorie protějšků je systém, ve kterém máme predikáty a obory kvantifikace takového typu, jež se hodí na formalizaci modálního diskurzu.⁷¹ Na předcházející primitivní výrazy klade Lewis následující požadavky⁷²:

$P1: \forall x \forall y (Ixy \rightarrow Wy)$ (Všechno, co v něčem je, je v možném světě)

$P2: \forall x \forall y \forall z [(Ixy \wedge Ixz) \rightarrow y=z]$ (Nic není zároveň ve dvou světech)

$P3: \forall x \forall y (Cxy \rightarrow \exists z Ixz)$ (Všechno, co je protějškem, je v nějakém světě)

$P4: \forall x \forall y (Cxy \rightarrow \exists z Iyz)$ (Všechno, co má protějšek, je v nějakém světě)

$P5: \forall x \forall y \forall z [(Ixy \wedge Izy \wedge Cxz) \rightarrow x=z]$

(V žádném světě nic není protějškem čehokoli jiného)

$P6: \forall x \forall y (Ixy \rightarrow Cxx)$ (V každém světě je všechno protějškem sebe sama)

$P7: \exists x [Wx \wedge \forall y (Ixy \leftrightarrow Ay)]$ (Existuje svět, který obsahuje pouze aktuální věci)

$P8: \exists x Ax$ (Něco je aktuální)

Na základě P2 máme zaručeno, že nic není zároveň ve dvou světech – odpadá nám tedy problém mezisvětové identity. Každá věc je individuována ve svém světě. Proto také Lewis zavádí relaci protějšku. Sám k tomu podotýká, že se „vaše osoba vyskytuje pouze v aktuálním světě a žádném jiném“⁷³ – v jiných světech máte pouze své protějšky, jež

⁶⁹ Srov. Tamtéž, s. 193.

⁷⁰ Srov. Tamtéž, s. 211.

⁷¹ Srov. LEWIS D., *Teorie protějšků a modální predikátová logika* (1968), s.1.

⁷² Srov. Tamtéž, s. 1,2.

⁷³ Tamtéž, s. 2.

se „vám v příslušných světech podobají více než cokoli jiného, nejsou však s vámi totožné (...), vaše protějšky jsou tím, čím byste mohli být, kdyby svět byl jiný než je.“⁷⁴ Protějšky jsou mezi sebou ve vztahu podobnosti.

Lewis ve svých textech často naráží na autory s konkurenčními teoriemi, jako např. R. Carnapa, S. Kanger, S. Kripkeho, jež operují s existencí napříč možnými světy a podotýká, že jeho teorie má výhodu v tom, že „dovoluje formulovat úvahy takové obecnosti, které jsou konkurenčním teoriím nedosažitelné.“⁷⁵ Relaci protějšků Lewis dále na základě svých předpokladů specifikuje:⁷⁶

Tato relace protějšku *nemusí být tranzitivní*. Tranzitivní relace je taková relace, ve které platí, že pokud A je v relaci s B a B je v relaci s C, je i A v relaci s C. Váš protějšek x_2 ve w_2 může mít protějšek x_3 ve w_3 , jenž je mu nejpodobnější - x_3 vám však nemusí být podobný a ve světě, kde se nachází (v tomto případě ve w_3), může být někdo, kdo je vám podobnější. Pokud tam někdo takový skutečně existuje, x_3 není váš protějšek, ačkoliv je to protějšek x_2 !

Nepožadujeme, aby šlo o *symetrickou* relaci. Symetrická relace je taková, že pokud A je v relaci s B, je i B v relaci s A. Není nutné, že pokud máte protějšek v jiném světě, jste i vy sami jeho protějškem.

Můžete mít více jak jeden protějšek. Lewis navrhuje situaci, kdy se vám v jiném světě nejvíce podobají jednovaječná dvojčata. Obě z dvojčat jsou tedy vašimi protějšky. A zároveň to platí i naopak, vy jste jejich protějškem – je tedy možné, aby dvě věci z jednoho světa měly v jiném světě jen jeden protějšek. Ale je také možné nemít v jiném světě žádný protějšek. To může nastat v případě, že v daném světě není nic, co by se vám podobalo.

A jaké výhody má, podle Lewise, teorie protějšků oproti modální predikátové logice? Je to osobitá teorie. Teorie protějšků činí z „obskurní“ modální logiky něco analyzovatelného – analyzujeme přes konzistentnost popisů možných světů a podobnost analyzujeme přes protějšky. Pokud jsou Lewisovy předpoklady, vyslovené v jeho článku správné, pak „každá formule modální predikátové logiky má význam teorie protějšků.“⁷⁷ ale ne naopak! Lewis se ohledně své teorie vyjadřuje velice optimisticky – výhody pro něj vždy činí tak silné plus, že odmítá a vyvrací veškeré konkurenční teorie s neústupným přesvědčením o převaze vlastních benefitů.

⁷⁴ Tamtéž, s. 2.

⁷⁵ LEWIS (1968), s. 2.

⁷⁶ K následujícím předpokladům se vyslovuje tamtéž, s. 2-3.

⁷⁷ Tamtéž, s. 3.

Po celou dobu našeho představování jsme používali příklady, týkající se osob. Je podstatné dodat, že nejen lidé mají své protějšky. Podobně tak je to i s jinými věcmi, objekty. Lewis k tomu podotýká, že protějšky mohou být i století, týdny, sekundy.⁷⁸

2.7. Erzacové světy jako alternativa?

Možné světy nelze redukovat na nic jednoduššího. Lewis jim uznává plnou existenci a to jak jsou. Aby svou pozici obhájil, zmiňuje se na několika stranách o variantách jak získat „ráj levně.“ Namísto plurality světů bychom mohli mít pouze jeden svět a „*nespočet abstraktních entit reprezentujících způsoby, jak by tento svět mohl být.*“⁷⁹ Lewis je vůči tomuto abstrakcionismu kritický. Souhrnně takovéto chápání možných světů označuje za *erzacismus* (z němčiny, ve významu *náhražky*). Erzacové světy fungují jako reprezentace – *reprezentují* možné stavy věcí. Erzacismus dále člení na tři typy: jazykový, obrázkový a magický.

Jazykový erzacismus - erzacové světy jsou chápány jako příběhy, či teorie, význam je dán dohodou, jedná se o jazykovou konstrukci. Sem podle něj spadají autoři jako Jeffrey, Carnap, Skyrms. Takovýto e-svět je „*maximální konzistentní množina vět.*“⁸⁰ Limity naší řeči jsou v takovém případě i limity logického prostoru.

U následujících dvou modelů nezná Lewis nikoho, kdo by tuto pozici přímo zastával, avšak připouští, že do magického erzacismu inklinují autoři jako Plantinga, Stalnaker a další.

Obrázkový erzacismus světy pojímá jako obrázky, nebo zmenšené modely, k reprezentaci dochází pomocí *izomorfizmu* (chápejme jako dvě struktury, každému prvku z první struktury odpovídá prvek ve druhé). Je to podobné, jako když máme fotku domu a skutečný dům. Mezi nimi je poměrně velká podoba, ale třeba struktura omítky reálného domu na obrázku nemůže být zachycená - dochází ke zobecnění, je to limitované možnostmi zobrazení.

Magický erzacismus – o tom víme jen to, že reprezentuje, ale nevíme jak. Reprezentace vychází záhadným způsobem z podstaty takovýchto světů, proto označení magický. Světy nemají žádnou relevantní vnitřní strukturu, jsou samy o sobě jednoduché.⁸¹ Jsou to jednoduché abstraktní entity.

⁷⁸ Srov. LEWIS (1986), s. 71.

⁷⁹ Tamtéž, s. 136.

⁸⁰ Tamtéž, s. 142.

⁸¹ Tamtéž, s. 174.

Zdá se, že jde o skutečně levný ráj. Ale vedlejším efektem nízké ceny je nedostatečná kvalita, co se reprezentace týče. Lewis své stanovisko proti erzacismu obhájil, prozatím.

3. Kritiky a problémy

V následujících částech bych se chtěla zaměřit na problémy, které Lewisova svébytná koncepce přináší. Tyto problémy můžeme dělit z hlediska jejich obecnosti - jsou buď přímou reakcí na některý motiv (jako je třeba problém identity a teorie protějšků), kritikou relativity našeho jednání nebo relativity existence osob v rámci identické existence možných světů. Jde i o nesouhlas na obecnější rovině, týkající se možnosti existence logických entit. Pro přehlednost si je rozdělíme do tématických kapitol. Zde podaný výčet si neklade nárok na úplnost, spíše se pokouší uchopit nejčastěji diskutované otázky, či problémy zajímavého charakteru.

3.1. Možné světy nezavazují k metafyzice?

Námítky nejobecnějšího charakteru můžeme nalézt u autorů, jež ukazují na metafyzický charakter možných světů. Jak je možné se z aplikace logických entit posunout tak daleko, že nám připadá oprávněné dovolávat se jiných světů? Samotná modální logika se přeci těmito otázkami nezabývá. M. Fitting a R. L. Mendelsohn to ve své práci komentují následovně: „(...) *možný svět je sugestivní terminologie, nezavazuje nás k ničemu. V matematickém zacházení s rámci mohou roli možných světů hrát jakékoliv objekty – čísla, množiny, zlaté rybky etc.*“⁸² Podobně negativní názor můžeme nalézt i u Petra Hromka: „*Je zcela zřejmé, že ať jsou tyto problémy pro metafyzika či teologa jakkoli zajímavé, jedná se zřejmě o problémy, které jsou velmi vzdáleny původním cílům modální logiky. Podobně se to má také s pokusy o fikcionalistickou teorii literatury, tj. teorii pracující s pojmem možných světů.*“⁸³

Předpoklad existence dalších světů je tedy zcela neoprávněný. Jak se to však mohlo stát? Šálí nás sám pojem „možné světy“? Saul Kripke v *Naming and necessity* zmiňuje filosofa Michaela Sloteho, jenž navrhl, že by bylo mnohem lepší používat označení možný stav, než možný svět. Méně nás to zavádí k metafyzice. Kde bereme oprávnění na dělání převodů z „x mohl toto“ na v „existuje možný svět, kde x učinilo to a to“?⁸⁴

Zajímavým faktem zůstává i to, že Lewis se celou dobu dovolává naší vlastní intuice. Na intuitivní rovině tomu všichni přece rozumíme tak, jak to chápe on sám. Zdá

⁸² FITTING, Melvin a Richard L. MENDELSON. *First-order modal logic*, s. 12. Zde zmíněné rámce jsou množiny, které vždy něco obsahují – skládají se z binární relace a členů, v matematice nazývanými možné světy. Uvedená citace je proto exemplární k tématu, ačkoliv je primárně poznámkou matematiků.

⁸³ HROMEK P.: *O možných světech, filozofii a logice*, s. 150.

⁸⁴ KRIPKE S., *Pomenovanie a nevyhnutnosť*, pozn 15 na s. 59.

se, že musíme přijmout stejné stanovisko. Ne každý však považuje tento postup za skutečně intuitivní a adekvátní. Příkladem nám může být vyjádření Davida Filipa ohledně Lewisova stanoviska v díle *O pluralitě světů*: „*Vůbec nejsem s to pochopit, jak může někdo seriózně zastávat tak naivní a k tomu ještě konstraintivní pozici.*“⁸⁵

Vyjdeme-li z obecné charakteristiky aktualistů, podle které jsou možné světy abstraktní entity, máme zde poměrně silnou konkurenční teorii. Možné světy jsou součástí našeho světa a není nutné řešit jejich ontologický status.

3.2. Je Lewis realista?

Lewis nám na několika místech jeho knihy neustále tvrdí, že je modální realista, ale to, co obhajuje, se dotýká zásadním způsobem i nominalistické pozice! Nedochozí zde k zásadnímu rozporu? Realismus u Lewise nalzáme v těch aspektech, kde se vyznává, že věří na existenci jiných možných světů, které jsou v důsledku jeho indexického pojmání aktuality rovnocenné, co se způsobu bytí týče. Podobně pod modální realismus spadá mnoho dalších, již zmíněných motivů jeho pozice, jako jsou individua existující jen v jednom světě – tedy teorie protějšků. Jenže v momentě, kdy dojdeme k otázce, jak se to má s vlastnostmi a s tím, co existuje, dostává se do nominalistické pozice! Existují pro něj jen konkrétní jednotliviny, které tvoří svět. Vlastnosti jsou u něj redukovatelné na své instance.

Pokud by byl realista, zastával by to, že univerzálie jsou reálně ve světě, jsou „*ontologickou ingrediencí světa*“⁸⁶ Sorin Costreie, autor článku *Is really David Lewis a realist?*, se podobně jako Plantinga domnívá, že realista se pozná nejstěžejněji podle toho, jestli uznává aplikaci *de re* a *de dicto* modalit – a z toho vyplývající existenci esencí. Avšak Lewis to oboje odmítá, viz už jen název jedné z kapitol jeho stěžejního díla, která se jmenuje *Against Haecceitism*. Zdá se, že zde máme problém! Lewis haecceitismus musí odmítnout, protože odmítá mezisvětovou identitu. V teorii protějšků dochází podle Costreie až k „*superesencialismu*“ – každou vlastnost, kterou individuum má, má nutně esenciálně. Rozdíl akcidentálních a esenciálních vlastností zde nehrají roli. Svůj článek uzavírá Costreie tím, že Lewis je ve své podstatě zamaskovaný nominalista – „*jeho koncepce je jako modální realismus, až na to, že je z větší části nominalistická a není vůbec modální.*“⁸⁷

⁸⁵ FILIP, David. *Možné světy v logickém diskursu*, s.3.

⁸⁶ COSTREIE Sorin: *Is really David Lewis a realist?*, s. 127.

⁸⁷ Tamtéž, s. 128.

Plantinga má v tomto případě podobné námitky vůči Lewisově realismu. Ve svém článku *Two Concepts of Modality* uvádí, že by ten, kdo zastává v modální realismus, měl věřit v: „*nutné a nahodilé pravdy, objekty s esenciálními a akcidentálními vlastnostmi a individuálními esencemi.*“⁸⁸ Modální redukcionista není realista a podle Plantingy je Lewis modálním redukcionistou. Redukcionistou z toho důvodu, protože vlastnosti redukuje na množiny jejich instancí! Plantinga nám také připomíná Lewisovo vyjádření k univerzáliím, jež podle něj reálně existují skrz čas i prostor (endurance) a dodává: „*prohlašovat, že jsem realista s ohledem k univerzáliím je nedostačující*“⁸⁹ To, že Lewis o sobě prohlašuje, že je modální realista, ještě negarantuje, že jím skutečně je! M. J. Loux jej taktéž považuje za nominalistu, jeho projekt je reduktivní, odvolává se jen na jednotliviny.⁹⁰ Louxovy postřehy nominalistického charakteru možných světů jsou velmi podobné Plantingovým, avšak s tím rozdílem, že Plantinga je poměrně radikální ve svém závěru. V Louxově pojetí nalézáme prostor pro možnost přijmout obě varianty, a to jak realismus, tak nominalismus.

Domníváme se, že každý z těchto přístupů charakterizuje Lewisovo stanovisko z jiné strany a nechápeme je jako absolutně vyhrocené břehy, jež stojí proti sobě a mezi nimi je prázdnota. Hovoříme-li o něm jako o nominalistovi, řešíme výše uvedené aspekty nominalismu. Označíme-li ho za realistu, dovoláváme se reálné existence možných světů, indexické teorie aktuality, existence protějšků. To zda máme s definitivní platností Lewise řadit k modálním realistům, či k nominalistům necháváme otevřené. Zdá se, že pro obě pozice jsou v této práci uvedeny pádné argumenty, jež Lewisovu pozici velmi dobře vystihují, ač každá z poněkud odlišné perspektivy.

3.3. Kritika odvození existence v důsledku nesprávného přisouzení predikátu

Podíváme-li se podrobněji na Lewisovu argumentaci ve prospěch existence možných světů, mohli bychom narazit na podobný paradox, jenž kritizoval Immanuel Kant na Anselmově apriorním důkazu Boží existence.⁹¹ Co tím přesně myslíme? Lewis vychází z předpokladu, že se věci mohly mít jinak. „Je možné, aby nyní sněžilo.“ To nás však, jak již bylo výše zmíněno, vede k tomu, že můžeme prohlásit, že „Existuje

⁸⁸ PLANTINGA A.: *Two Concepts of Modality: Modal Realism and Modal Reductionism*, s. 226.

⁸⁹ Tamtéž, s. 220.

⁹⁰ Srovnání: LOUX, s. 135.

⁹¹ Pro pochopení analogie Kantovy kritiky doporučujeme seznámit se primárně s částí věnované apriornímu důkazu v Anselmově *Proslogionu* a následně s jeho kritikou v Kantově *Kritice čistého rozumu* – jedná se o části B 620 – B 630.

možný svět, ve kterém nyní sněží.“ – činíme zde usouzení z možnosti na existenci. Je dobré rozlišit si v tuto chvíli také dvě roviny, na kterých se budeme pohybovat – jednou je rovina usuzování, druhou pak rovina věcí, jejich skutečné existence. V tomto případě se nám jeví, že jde o analytický výrok – existence jiného světa je vyabstrahována z výroku týkajícího se možnosti. Nebo ne? Podívejme se na jejich dělení podrobněji.

Analytické a syntetické soudy - kam patří výrok týkající se existence? Kant to vidí zcela jasně: „*Odpovídám: Dopustili jste se již protimluvu, když jste do pojmu věci, kterou jste chtěli myslet pouze co do její možnosti – ať už pod jakýmkoli skrytým názvem -, vložili pojem její existence.*“⁹² Podle Kanta jsme se tím pouze dopustili tautologie. To následně vysvětluje na dělení analytických a syntetických soudů.

Jako příklad *analytického soudu* si můžeme uvést větu: „Tělesa jsou rozprostraněná.“ Rozprostraněnost je již implicitně zahrnuta v pojmu tělesa. Analytické soudy jsou tedy ty, jejichž pravdivost můžeme poznat a priori, tedy bez zkušenosti. Ontologický důkaz zastávají ti, jež ho považují za analytickou pravdu. Podobně tak je to i se zastáváním existence možných světů.

Na druhé straně jsou pak *syntetické soudy* – příkladem může být věta: „Dům je cihlový.“ Vidíme, že predikát není obsažen v subjektu. Domy mohou být přeci i ze dřeva, betonu... Je důležité dodat, že pro Kanta je každý výrok buď analytický, nebo syntetický a neexistuje třetí možnost.

„*Tato věc existuje.*” – vezmeme-li tuto existenciální větu, nastává nyní otázka, o jaký druh soudu se jedná? Pokud by šlo o analytickou větu, znamenalo by to, že je pojem existence již zahrnut v pojmu oné věci a tím bychom nic subjektu nepřidávali. Což by vedlo k tomu, že náš pojem = ona věc, nebo jsme existenci předpokládali v pojmu, pak ji vyvodili = tautologie. Musí tedy jít o syntetický soud. Zde se však dostáváme ke kořenu omylu - bytí není reálný predikát! Největší chyba nastala při záměně logického predikátu s reálným predikátem. V rámci logiky můžeme predikovat téměř cokoliv, jelikož logika odhlíží, abstrahuje, od svého obsahu. Ale určení nějaké věci (reálný predikát) „*přistupuje k pojmu subjektu navíc a rozšiřuje ho. Nesmí v něm tudíž být už předem obsažen.*“⁹³ Podle Kanta ale bytí není reálný predikát! Není to nic, co by mohlo přistoupit k věci.

Názorně nám to ilustruje na příkladu věty „*Bůh je všemohoucí*“ – v této větě je výraz Bůh subjektem, všemohoucí je pak predikát, ovšem slůvko „je“ je pouze sponou

⁹² KANT I., *Kritika čistého rozumu*, B 625.

⁹³ Tamtéž, B 626.

v daném soudu. Tím, že prohlásím -Bůh je-, „nepřipisuji pojmu Boha žádný nový predikát, nýbrž pouze kladu tento subjekt sám o sobě se všemi jeho predikáty, a tedy tento předmět, do vztahu k svému pojmu.“⁹⁴ Převědeme-li větu –Bůh je- na rozšířenější verzi –Bůh má bytí- nepřidávám nic nového. Jedná se pouze o jazykový predikát. Bytí nebo nebytí věci není podle Kanta reálný predikát. Kant sám se kritikou možných světů nezabýval, ani nemohl, přesto si myslíme, že podobným způsobem můžeme postupovat i u argumentace kontra výroku o existenci možných světů. Zdá se pozoruhodné, že by na základě teoretické úvahy, parafráze jazyka, bylo možné usoudit na reálné objekty!

3.4. Tichý: aktuální a skutečný svět – odlišný pohled na aktualitu

Podle Pavla Tichého u Lewise dochází, podobně jako u dalších filosofů, k mylnému pojmání výrazu aktuální svět – je u nich chápán jako jméno konkrétního světa, s čímž Tichý razantně nesouhlasí. Proto se také ve své stati *O čem mluvíme?* ptá: „*Ale který konkrétní svět je aktuálním světem? (...) Dosud jsme (dousejme) dosáhli pouze toho, že jsme jisté světy vyčlenili jako neskutečné. Ale z těch, které zůstávají, může – pokud víme – kterýkoli být skutečným světem. (...) Snadno nahlédneme, že vědět, který z možných světů je tím skutečným, se rovná vševědoucnosti.*“⁹⁵ Sřet nastává v rozdílném pojetí toho, co je ještě indexický výraz. Pro Lewise do této kategorie spadá termín aktuální svět, pro Tichého ovšem ne. Tichý chápe indexičnost jako jakési „vyzdvihování“ předmětu z jeho okolí. Pokud budeme mít mluvčího, který pronese věty „*Já jsem řekl ne. A on se otočil.*“, mluvčí tím dává jasně najevo svému okolí, koho tím myslí. „*Já*“ je pro něj indexem odkazujícím k sobě samému a výraz „*on*“ zase jasně vyzdvihuje a poukazuje na někoho jiného, o kterém je v tu chvíli řeč. Dochází tu k objasnění toho, o čem/o kom konkrétně mluvíme. (Uvedený příklad byl v mluvené řeči, totéž ale můžeme pozorovat i v psaném textu.) Ovšem, řekneme-li aktuální svět, nevzdvihujeme nějaký konkrétní možný svět. Vyzdvihujeme tím pouze jakousi zvláštní charakteristiku – aktuálnost. Ta by měla nějakému světu náležet, ale jak již bylo výše řečeno, my nevíme kterému. Z toho důvodu je pro Tichého aktuální svět chápán takto: „*Spíše než světem je aktuální svět něčím, čím by ten, onen, či nějaký jiný svět mohl být: je to status, který světy mohou mít. Jinými slovy: aktuální svět je intenzionálním světem, tj. funkcí (...), která přiřazuje možným světům možné světy.*“⁹⁶

⁹⁴ *Tamtéž*, B 627.

⁹⁵ TICHÝ Pavel: *O čem mluvíme?*, s. 54.

⁹⁶ *Tamtéž*, s. 55.

3.5. Paradoxy časoprostorového určení

Světy u Lewise jsou navzájem nedosažitelné, nalézají se v jiném časoprostoru. Co se ale stane, vysloví-li někdo větu: „Kdybych neodbočil špatně, mohl jsem být o dva kilometry víc na západ.“? Možná bychom mohli odpovědět, že existuje možný svět, v němž můj protějšek stojí o dva kilometry k západu blíže než já. Ale to je poněkud zavádějící tvrzení. Teorie možných světů u Lewise jasně říká, že dané světy se nalézají v jiném časoprostoru a vzájemně mezi nimi není žádná kauzální souvislost. Musíme mít na paměti jejich naprostou izolovanost. Není tedy možné definovat vzdálenost mezi mnou a svým protějšek jednoduchým zápisem $s=2\text{km}$. Co to tedy znamená? Je mezi možnými světy možné udělat výjimku, co se týče vět o čase a prostoru? To ale Lewis zásadně odmítá - tím bychom přeci popřeli samotnou teorii! Nebo si máme představovat, že v daném případě jde o to, že můj protějšek v jiném světě stojí 2 km na západ od svého fiktivního protějšku v témž světě? To by však vedlo k nekonečné regresi dalších protějšků... Tento problém s prostorem se dozajista týká i času. „Kdybychom nestáli v koloně, byli bychom doma o tři hodiny dříve.“ Že by náš protějšek dorazil v jiném světě o tři hodiny dříve než já? Není možné, pokud máme na mysli uzavřenost možných světů... Jak se k tomuto problému postavil sám Lewis? „*Náš současný čas je pouze jeden z mnoha časů. Nazýváme ho současným ne proto, že je jiného druhu než ty ostatní, ale proto, že je to čas, v němž žijeme. Obyvatelé jiných časů mohou správně nazývat jejich vlastní časy současnými, pokud myslí současným to, co my. Neboť význam, který mi dáváme výrazu současný, je takový, že jde o indexický výraz, který referuje v každém čase t k danému času t samotnému.*“⁹⁷ Potom to tedy musí znamenat, že v jiném světě můj protějšek stojí prostě někde zcela jinde. A stejně tak i u případu s kolonou – protějšek, který v koloně nestál dorazil také někdy zcela jindy než já. Zní to poněkud bizarně, ale nenabízí se jiné řešení.⁹⁸

3.6. Moralita jednání

Robert Merrihew Adams ve svém článku *Theories of Actuality* vznáší dvě námitky vůči Lewisově pojetí aktuality. Adams vychází z toho, že Lewisova aktualita jako indexický výraz, odkazuje k tomu, že se něco „vyskytuje v tomto světě“⁹⁹ Je to podle něj akt, jazyková promluva, kterou mluvčí v nějakém světě pronese. Takové relativní pojetí

⁹⁷ Původní Lewisovu citaci přebíráme v češtině z KOLÁŘ, s. 143.

⁹⁸ Srovnání: tamtéž, s. 142, 143.

⁹⁹ ADAMS R. M.: *Theories of Actuality*, s. 214.

aktuality pak vede k tomu, že náš svět žádný výjimečný metafyzický status, který by mu aktualita poskytovala, nemá. Podle Adamse je už samo toto chápání v rozporu s naším běžným smýšlením o aktualitě a přichází s následující otázkou: „*Co je špatného na aktualizování zla, vždyť pokud se nevyskytne v našem světě, stejně se objeví v nějakém jiném?*“¹⁰⁰ Pokud se v našem světě já přidám ke zločinu, budou tu jiné světy, kde tak neučiním a naopak! Jaký by pak pro mě, v rámci jednoho z mnoha obyvatel různých světů, mělo mít význam chovat se morálně správně?

Lewis je toho názoru, že suma dobra a zla napříč možnými světy je pevně daná!¹⁰¹ Avšak pokud se, v rámci existence této totální sumy, rozhodnu spáchat zločin, co je na tom zlého? Vždyť kdybych ho nespáchal, spáchal by ho stejně někdo jiný. Lewis na toto odpovídá následovně: Za prvé, tím, že tento zločin spáchám já, aktualizuji jiný možný svět (např. svět, ve kterém budu zlodějem), než kdybych volil jiné řešení (třeba lepší, svět kde vůbec nebudu krást a budu přispívat chudým). Za druhé se zde potýkáme s *egocentrickou touhou* – nejde nám přeci o to, jak se mají, či budou mít naše protějšky v jiných světech (už jen kvůli tomu, že to empiricky nemůžeme zjistit), ale o to, jak se budu mít já sám, v tomto světě.¹⁰² Podobně k tomuto Lewis uvádí příklad s pacienty trpícími rakovinou – ti byli jak v devatenáctém století, tak i dnes a trpěli stejně. Měl by se snad kvůli bolesti těch, co žili dříve, nyní trápit?

Proto bych já sám měl volit v každé situaci takové jednání, které chci a které považuji za dobré. Takže pokaždé, když se rozhoduji, co udělám, není nutné rozmýšlet se nad celkovým množstvím dobra napříč světy, ale nad tím, co nastane, když učiním to či ono. On sám by k rozhodování pravděpodobně volil etiku ctností, jak se domnívá i Daniel Nolan ve své knize věnované Lewisovi, jenž podle něj „*inklinoval k myšlení o moralitě a etice v termínech ctností charakteru.*“¹⁰³

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 216.

¹⁰¹ To je ovšem velice zásadní tvrzení! Přirozeně zde vyvstávají problémy pojící se s determinismem a nemožností svobodné vůle, kterými se zde bohužel hlouběji zabývat nebudeme.

¹⁰² Srovnání: LEWIS (1986), kapitola 2.6.

¹⁰³ NOLAN Daniel: *David Lewis*, s. 189. Možná zde někomu vyvstala otázka, jak je možné, že někdo, kdo bere v potaz důsledky svého jednání, může zastávat etiku ctností? Zdálo by se totiž pravděpodobnější, že bude konsekvencialista. Nolan se domnívá, že Lewisův postoj je sice překvapivý, ale v rámci jeho celoživotního zastávání modálního realismu naprosto pochopitelný. Důsledky zde neřeší ve smyslu maximalizace celkového dobra, ale spíše v běžnějším úzu „ctnostně přemýšlet nad svým jednáním a tím, co se stane a případně se tomu vyvarovat“.

3.7. Identifikace osob napříč světy, problémy protějšků

V této části se zaměříme na několik podobně založených námitek vůči protějškům. Jelikož se každá z nich bude dotýkat těchto problémů z trochu odlišné perspektivy, dělíme je do tří částí.

3.7.1. Identifikace osob – Adamsův přístup

Druhou námitku Adams směřuje na problém ohledně identifikace osob a událostí v rozdílných možných světech. Když se zamýšlíme nad tím, že jsme něco neučinili a rozvedeme to až do kontrafaktuálního tvrzení př. „Kdybych neumyla cedník, neměla bych v čem cedit těstoviny.“ Hovořím, nebo přemýšlím, o sobě, ne o nějakém protějšku. Jsem to přeci stále já, kdo by měl potom problém s cezením těstovin. Ne můj protějšek. Adams zde navrhuje podmínku identity: Máme-li dvě individua – individuum a existující v možném světě w a čase t , a druhé individuum a_2 v možném světě w_2 a čase t_2 , pak pokud byla celá historie událostí (chápaná kvalitativně) ve světě w do času t a ve světě w_2 do času t_2 stejná, a je-li stejný kvalitativně i jejich přítomný stav, pak zde máme numerickou identitu mezi a a a_2 !¹⁰⁴ U příkladu s cedníkem to chápeme následovně: historie obou individuí – mě i individua s neumytým cedníkem probíhala až do doby k okamžiku mytí cedníku stejně. Obě individua mají stejné kvality a stejnou historii. Tudíž individuum, které neumylo cedník jsem vlastně já. Ne nějaký velmi podobný protějšek, ale já.

Vzhledem k tomu, že Adamsův článek časově předchází vydání *O možných světech*, můžeme se v Lewisově knize pokusit najít odpověď na tento problém. Lewis je, co se událostí týče, obhájce divergence, ne větvení.¹⁰⁵ Představme si to konkrétně tak, že chápeme-li světy divergentně, máme zde nezávislé množství možných světů, jež pokud mají stejný počáteční segment, tj. stejnou historii do určitého bodu, jsou duplikáty a neznamená to, že by jeden vycházel z druhého. Na druhé straně větvení (už ze svého názvu) chápeme metaforicky jako strom s větvemi, na kterém každá větev vyrůstá z jiné větve, ta zase z jiné větve atd., až dojdeme k počátku - kmenu. U možných světů si to lze představit tak, že by každý svět byl jaksi svým počátkem propojen s jiným možným světem a ten opět s dalším. Měli bychom zde překrývání, které Lewis striktně odmítá. Podíváme-li se na větvení z druhé strany, metaforicky od kmene, znamenalo by to, že každý moment nás staví do situace, kdy se na základě

¹⁰⁴ Srov. ADAMS M. R., *Theories of Actuality*, s. 217.

¹⁰⁵ Více: LEWIS, *On the Plurality of the Worlds*, s. 206.

našeho volního rozhodnutí dělíme do dalších možných světů my sami. Pokud by docházelo k větvení, byl by tento proces, podle Lewise, proti našemu intuitivnímu přesvědčení, že máme jen jednu budoucnost!¹⁰⁶ Taktéž by docházelo k narušení izolovanosti světů nebo vazby individuí jen na jeden svět.

3.7.2. Kripkeho rigidní designátory jako podmínka identity

Neméně důležitým je u tohoto problému Kripkeho stanovisko: Jestliže máme našeho Humpreyho, který mohl být prezidentem, hovoříme skutečně o něm a ne o někom jiném. Pokud bychom ho chtěli identifikovat napříč možnými světy, potřebujeme si určit dostatečné podmínky – Kripke navrhuje následující: pokud si nedokážeme představit svět, kde individuum nemá jistou vlastnost, pak je tato vlastnost nutná podmínka pro to, aby dané individuum bylo právě tímto individuem.¹⁰⁷

Kripke zavádí výraz *rigidní designátor*, něco je rigidním designátorem tehdy, pokud to v každém světě designuje ten jistý objekt. Jejich opakem jsou pak náhodné designátory.¹⁰⁸ Podle Kripkeho jsou rigidní designátory vlastní jména. Mohli bychom je tedy použít jako naši hledanou podmínku identifikace.

3.7.3. Paradox protějšků – vzdálení a přece tak blízcí

Pojďme se však ještě jednou vrátit k problémům teorie protějšků, máme zde ještě další námítky týkající se statutu osob, jejich relativnosti a našich pocitů ohledně protějšků: Současným prezidentem ČR je Miloš Zeman. Avšak já si mohu bez obav představit svět, kde bude prezidentem Radka Štorkánová. Tím tedy říkám, že existuje svět, ve kterém je můj protějšek prezident. Tento svět je stejně významný jako náš (nezapomínejme, že výraz aktuální svět je čistě indexikálním!). Existuje tedy stejně plnohodnotně jako náš svět. Kde se nachází hranice mezi mým zástupným prezidentským individuem v možném světě a Milošem Zemanem? Nejsou snad tyto dvě postavy stejně důležité? Vždyť tento prezident v možném světě je také jakýmsi představitelem pro obyvatele tohoto možného světa... A jak se vlastně představa mého prezidentského „dvojníka“ ještě stále týká mě? Není mi moc vzdálený, nedosažitelný? Lewis nás nabádá k tomu, že ano. Jenže, co potom znamená to, že se v některých případech, kdy se jedná o mé protějšky, u mě vyskytnou emoce? Ilustrujme si názorně

¹⁰⁶ Srov. LEWIS, tamtéž, s. 207.

¹⁰⁷ Srov. KRIPKE, Saul. *Pomenovanie a nevyhnutnosť*, s. 57.

¹⁰⁸ Srov. KRIPKE, tamtéž, s. 59.

tímto příkladem: Chci jet na kole. Ještě před cestou si ho celé kontroluji a zjistím, že mi nefungují brzdy. Když si představím, co by se mi mohlo cestou stát, mám radost z toho, že jsem tomu zabránila. Tím mám vlastně radost z toho, že jsem nedopadla, jako můj protějšek v jiném světě, který spadl do strouhy apod. Avšak pokud jsou pro nás naše protějšky časoprostorově nedosažitelní, proč se radujeme, nebo pláčeme, jedná-li se o ně?¹⁰⁹

¹⁰⁹ Srovnání: TOMALA, s. 44.

Závěr

Cílem této práce bylo podat čtenáři srozumitelný náhled na problematiku možných světů, s důrazem na pojetí Davida Lewise, které však sebou přináší mnoho nesnází. Od postupného uvedení, jsme se dostali až do radikálních paradoxů, které nejsou zanedbatelného charakteru. Lewisův koncept, vedoucí od původně logického nástroje až k metafyzickým entitám, vzbuzuje u mnoha jeho čtenářů, či tehdejších posluchačů, nemálo rozpaků.

Filip David Lewisovo pojetí považuje za *bytočně neužitečné* a nezdráhá se označit ho nálepkou *sci-fi* teorie.¹¹⁰ Zní to možná radikálně, na druhou stranu s ním musíme souhlasit. Lewis nám ve svém díle podal něco, co se jen těžko přijímá. Kdo z nás si umí představit, že někde (stále je tu otázka kde?), chodí jeho protějšek, o kterého se ve své postatě ani nemusí zajímat, protože je mu nesmírně vzdálený? Máme zde velké množství nezodpovězených otázek, které nejsou tak nepodstatné, že bychom je mohli nechat být. Jedna ze zvláštností je i ta, jak mohl sám Lewis na takto rozpracovanou teorii existence jiných světů přijít, jestliže sám postuluje, že epistemologie nás k dalším světům nezavede? Jsou nepoznatelné, izolované, přesto byl Lewis sám takovým šťastlivcem, že „kdesi v logickém prostoru“ nazřel, že skutečně jsou.

Vzali-li bychom si do rukou *Occamovu břitvu*, můžeme spolu s E. Andreánským metaforicky říct, že by po možných světech zůstalo „*mnoho krve*.“¹¹¹ Máme zde nepřehledné množství entit, kterého se můžeme vzdát, vzdáme-li se pozice modálního realismu. Lewis ve svém pojetí viděl mnoho výhod, sám se však příliš netrápil mnohými nevýhodami, jež šly s těmito výhodami po celou dobu ruku v ruce. Příznačné pro jeho pozici je také to, že nám nepodal žádný samozřejmý a jasný výčet tezí o možných světech, ale po celou dobu se snažil „nachytat soupeře v úzkých.“ I přes tyto negativní aspekty však musíme uznat, že to co Lewis představil ve svém celoživotním díle je nesmírně cenné a originální svědectví o tom, kam může lidská mysl kráčet při hledání opor pro logickou analýzu.

Andreánský ve své knize poukazuje na souvislosti s moderní fyzikou¹¹² – vidí zde určitou analogii mezi kvantovou superpozicí a možnými světy. V soudobé fyzice skutečně takovéto koncepty mají své místo, domníváme se však, že není v silách

¹¹⁰ Srov. FILIP, s. 2, 4.

¹¹¹ Srov. ANDREÁNSKÝ, s. 55.

¹¹² Srov. tamtéž, s. 62-65. Okrajově totéž zmiňuje KRIPKE jako poznámku pod čarou na s. 56.

filosofa nahlédnout potřebné souvislosti, proto zde paralely, které Andreánský vidí, nebudeme podrobněji rozebírat. Takovéto souvislosti mezi modálním realismem a současnou fyzikou by vyžadovaly velmi odborný interdisciplinární přístup. Lewis sám se ve své knize o žádné takové souvislosti nevyjadřuje a vychází čistě z východisek na úrovni filosoficko-logické. Berme však tuto poznámku k případným souvislostem jako inspiraci pro další možné tázání.

V rámci vznikání této práce jsme narazili na celou řadu příspěvků a textů, které zde nemohly být zmíněny. Je to dáno jednak rozsahem a zaměřením práce, stejně jako limity autora a dostupností textů. Zdá se, že zmapování těchto pramenů by vyžadovalo celý autorský kolektiv. Zda se takový ještě v průběhu času najde, zůstává zatím otevřené. S jistotou lze však říci, že souvislosti, které se jakémukoliv čtenáři Lewisova díla nabídnou, jsou často nesmírně pozoruhodné, a i kdyby čítajícího nevedly k samotnému uznání modálního realismu, mohou mu značně pomoci zorientovat se ve svých pozicích a ujasnit si nejen logicko-filosofické aspekty svého života.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Tištěné články a publikace:

Primární literatura

ANDREANSKÝ, Eugen. *Možné svety z pohľadu logickej sémantiky a analytickej filozofie* [elektronická publikace]. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2010 Acta Facultatis philosophicae Universitatis Šafarikianae, 10.

ISBN 978-80-8152-106-5. [cit. 2017-01-02]. Dostupné na:

http://unibook.upjs.sk/elektronicke-publikacie/nepredajne?product_id=668

KOLÁŘ, Petr. *Argumenty filosofické logiky*. Praha: Filosofia, 1999. ISBN 80-7007-121-4.

KRIPKE, Saul. *Pomenovanie a nevyhnutnosť*. Z anglického originálu Naming and Necessity (1980) přeložil Augustín Riška. Bratislava: Kalligram, 2002. ISBN 80-7149-456.

LEWIS, David K. *On the plurality of worlds*. Malden, Mass.: Blackwell Publishers, 2001. ISBN 0631224262.

LEWIS David K. Counterpart Theory and Quantified Modal Logic. *The Journal of Philosophy*. 1968, **65**(5), 113-126. DOI: 10.2307/2024555. ISBN 10.2307/2024555.

ISSN 0022362x. V českém překladu Petra Hromka: *Teorie protějšků a modální predikátová logika*. 14s. [cit. 2017-01-02] Dostupné jako pdf na:

<http://www1.osu.cz/~hromek/download/teorie.protejsku.pdf>

LOUX, Michael J. *Metaphysics: a contemporary introduction*. 2nd ed. London: Routledge, c2002. Routledge contemporary introductions to philosophy. ISBN 0-415-26107-4. V podání Prokopa Sousedíka vyšla pátá kapitola této knihy „*The Necessary and The Possible*“ jako dvoudílný překlad s názvem *Nutné a možné* in *Studia Neoaristotelica*. 2004, **1**(1), 124-147. DOI: 10.5840/studneoar200411/29. Dokončení:

Studia Neoaristotelica. 2005, **2**(1), 83-97. DOI: 10.5840/studneoar20052121. ISSN 1214-8407.

TOMALA Ondřej. *Analýza alergických modalit – cesta za možnými světy* in: DVOŘÁK, Petr, David PEROUTKA a Ondřej TOMALA. *Modality v analytické metafyzice*. Praha: Filosofia, 2010. ISBN 978-80-7007-326-1.

Sekundární literatura

ADAMS, Robert Merrihew. Theories of Actuality. *Noûs*. 1974, **8**(3), 211-231. DOI: 10.2307/2214751. ISSN 00294624. [cit. 2017-01-02] Dostupné také z:

<http://www.jstor.org/stable/2214751?origin=crossref>

BORCHERT, Donald M. *Encyclopedia of philosophy*. 2nd ed. sv.5., Detroit: Thomson Gale/Macmillan Reference USA, c2006. ISBN 002865790X.

BRICKER, Phillip. Absolute Actuality and the Plurality of Worlds. *Philosophical Perspectives*. 2006, **20**(1), 41-76. DOI: 10.1111/j.1520-8583.2006.00102.x. ISSN 1520-8583.

CMOREJ, Pavel. *Úvod do logické syntaxe a sémantiky*. Praha: Triton, 2002. Filosofická setkávání. ISBN 80-7254-294-X.

COSTREIE, Sorin. Is really David Lewis a realist? *Ontology Studies*. 2008, (8), 119-129. DOI: Nenalezeno. [cit. 2017-03-02] Dostupné také z:

<http://www.raco.cat/index.php/Ontology/article/viewFile/245046/328201>

FILIP, David. *Možné světy v logickém diskursu*. Filosofický časopis, Praha: Filosofický ústav AV ČR, 2002, roč. 50, č. 2, s. 207-227. ISSN 0015-1831.

FITTING, Melvin a Richard L. MENDELSON. *First-order modal logic*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, c1998. Synthese library, v. 277. ISBN 0-7923-5334-X.

KANT, Immanuel. *Kritika čistého rozumu*. 1. vyd. Překlad Jaromír Loužil, Jiří Chotaš, Ivan Chvatík. Praha: Oikoymenh, 2001, 567 s. Knihovna novověké tradice a současnosti, sv. 36. ISBN 80-729-8035-1.

LEIBNIZ, Gottfried Wilhelm. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*. Přeložil Karel ŠPRUNK. Praha: Oikoymenh, 2004. Knihovna novověké tradice a současnosti, svazek 41. ISBN 80-7298-094-7.

LOWE, E. J. *A survey of metaphysics*. New York: Oxford University Press, 2002. ISBN 0198752539.

MACHULA, Tomáš. *Causa efficiens: příčina účinná a princip kauzality mezi realismem a redukcionismem*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009. ISBN 9788073942083.

NOLAN, Daniel. *David Lewis*. Montreal [etc.]: McGill-Queen's University Press, 2005. ISBN 9780773529311.

NOVÁK, Lukáš. *Spor o pojem jsoucna v barokním scotismu*. 2003. Diplomová práce v oboru filosofie. Univerzita Karlova FF, Ústav filosofie a religionistiky. Vedoucí práce Prof. PhDr. Stanislav Sousedík. [cit. 2017-01-02]. Dostupné na:
<http://www.skaut.org/ln/docs/diplomka.pdf>

PEREGRIN, Jaroslav. Možné světy v logice. *ALUZE: Revue pro literaturu, filozofii a jiné*. 2005, (1), 135-141. ISSN 1803-3784. Dostupné jako pdf na:
<http://jarda.peregrin.cz/mybibl/PDFtxt/509.pdf>. [cit. 2017-01-02]

PLANTINGA, Alvin. Two Concepts of Modality: Modal Realism and Modal Reductionism. *Philosophical Perspectives*. 1987, 1, 189-. DOI: 10.2307/2214146. ISSN 15208583. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/2214146?origin=crossref>

TICHÝ, Pavel a Jaroslav PEREGRIN. *O čem mluvíme?: vybrané stati k logice a sémantice*. Praha: Filosofia, 1996. ISBN 80-7007-087-0.

Elektronické zdroje:

BAILEY, Andrew M. Papers of David Lewis. In: *Andrew M. Bailey (his personal webpage)* [online]. Yale-NUS College, Singapore [cit. 2017-02-02]. Dostupné z: <http://www.andrewmbailey.com/dkl/>

ČERNÝ David. Osobní blog. Příspěvek: Kontrafaktuální analýza kauzality. In: *Kontrafikce.blogspot.cz* [online]. 2016 [cit. 2017-03-10]. Dostupné z: <http://kontrafikce.blogspot.cz/2016/12/kontrafaktualni-analyza-kauzality.html>

Malpas, J., “Donald Davidson”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2012 Edition), Edward N. Zalta (ed.), [cit. 2017-02-02]. URL = <https://plato.stanford.edu/archives/win2012/entries/davidson/>

ABSTRAKT

ŠTORKÁNOVÁ, R. *Možné světy Davida Kelloga Lewise*. České Budějovice 2017. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra filosofie a religionistiky. Vedoucí práce doc. Daniel Heider, Ph.D.

Klíčová slova: modální realismus, nominalismus, posibilismus, metafyzika, David Lewis, možné světy, indexická teorie aktuality, teorie protějšků, problémy modálního realismu, modální logika

Bakalářská práce se zabývá filosofickou teorií možných světů na hranici mezi logikou a metafyzikou. Jako ústřední motiv si klade za cíl představit a kriticky zhodnotit modální realismus amerického filosofa Davida Kelloga Lewise. Nejprve dochází k vymezení toho, co možné světy jsou a jaké mají využití. Východiska lze v tomto případě nalézt již v pre-filozofické intuici týkající se možnosti. V další části se zaměřuje na ústřední body Lewisova chápání možných světů. Jeho velmi originální koncept, zahrnující fakt, že ostatní možné světy existují stejně jako ten náš, sebou ovšem přináší mnohé obtíže. Povaha těchto problémů je diskutována v poslední části.

ABSTRACT

David Kellog Lewis' possible worlds

Key words: modal realism, nominalism, possibilism, metaphysics, David Lewis, possible worlds, indexical theory of actuality, counterpart theory, problems of modal realism, modal logic

This bachelor thesis deals with philosophical theory of possible worlds which are on the border between logic and metaphysics. The aim of the thesis is to introduce and critically evaluate modal realism of the American philosopher David Kellog Lewis. At first the thesis defines what the possible worlds are and what their use is. In this case basis can be already found in pre-philosophical intuition regarding possibility. The next section focuses on the central points of Lewis' understanding of possible worlds. His greatly original concept, including the fact that other possible worlds exist as well as ours, naturally brings many difficulties. The nature of these problems is discussed in the last section.